

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

**Správa a každodenní život v Karlových
Varech v 1. polovině 18. století**

Vypracovala: Markéta Korytová

Vedoucí práce: PhDr. Roman Zaoral

Praha 2018

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 29.06.2018

.....

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce panu RhDr. Romanu Zaoralovi, bez jehož cenných rad, pomoci a pochopení by tato práce nikdy nevznikla. Také bych ráda poděkovala panu Mgr. Milanu Augustinovi, řediteli Státního okresního archivu v Karlových Varech, za jeho vstřícnost, pomoc a podporu.

Klíčová slova

městská samospráva, instrukce, každodenní život, Karlovy Vary, 18. století

Keywords

municipal administration, instructions, everyday life, Karlovy Vary, the 18th century

1. Úvod.....	6
2. Teoretická část.....	7
<u>2.1. Stanovení cílů a otázek.....</u>	8
<u>2.2. Použité metody.....</u>	8
<u>2.3. Prameny a literatura .....</u>	9
3. Empirická část.....	11
<u>3.1. Pramen Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt.....</u>	11
3.1.1. Popis pramene.....	11
3.1.2. Obsah pramene.....	13
<u>3.2. Město Karlovy Vary.....</u>	14
3.2.1. Poloha města a uspořádání.....	14
3.2.2. Cesty na Karlovarsku, spojení s ostatními centry.....	15
3.2.3. Okolí města.....	16
3.2.4. Co ovlivňovalo vzhled města.....	17
3.2.5. Město v 1. polovině 18. století.....	19
3.2.6. Stavební činnost ve městě v 1. polovině 18. století.....	20
3.2.7. Péče o čistotu města.....	25
<u>3.3. Správa města Karlovy Vary.....</u>	27
3.3.1. Složení městské rady, volba městské rady, úřednictvo.....	29
3.3.2. Měšťané a ostatní obyvatelé města.....	33
3.3.2.1. Získání měšťanského práva.....	34
3.3.2.2. Ztráta měšťanského práva.....	36
3.3.3. Cizinci a lidé na okraji společnosti.....	37
3.3.4. Chudinská péče, špitál sv. Ducha.....	40
3.3.5. Konfesijní poměry, postoj k jinověrcům z pohledu kosmopolitního charakteru města.....	41
3.3.6. Školství.....	45
<u>3.4. Obchod a řemesla.....</u>	46
3.4.1. Zásobování potravinami.....	47
3.4.1.1. Řezníci, pekaři.....	47
3.4.1.2. Pivovarnictví, šenkování piva.....	48
3.4.1.3. Obchodování s rybami.....	49
3.4.1.4. Podomní prodej, hauzírování.....	49

3.4.1.5. Marcks-Taxae-Tabella	50
3.4.1.6. Míry, váhy.....	52
3.4.2. Zásobování palivovým a užitkovým dřívím.....	52
3.4.2.1. Doprava dřeva.....	53
3.4.3. Lov zvěře a ptáků.....	54
3.4.4. Rybolov.....	55
3.4.5. Řemesla.....	56
<u>3.5. Město a lázně</u>.....	57
4. Závěr.....	61
5. Seznam pramenů a literatury.....	64
5.1. Seznam použité literatury.....	64
5.2. Prameny	67
5.2.1. Prameny vydané	67
5.2.2. Prameny nevydané.....	67
5.3. On-line zdroje.....	68
6. Přílohy.....	70

1. Úvod

Když se řekne „Karlovy Vary“, většině lidí se vybaví lázně, kolonády, Vřídlo a horké prameny, lázeňští hosté nebo mezinárodní filmový festival. To vše je bezesporu pravda a bez těchto atributů by město Karlovy Vary bylo nejspíše jen jedním z řady dalších měst a městeček, kterých je v naší zemi mnoho. Málokdo si ale už uvědomí, že město Karlovy Vary je a vždycky bylo místem, kde žijí stálí obyvatelé, pro které město není jen přechodným bydlištěm, ale domovem. Místem, kde se rodí, kde pracují, prožívají běžné radosti i starosti, kde vychovávají své děti a kde možná budou i pohřbeni. Jako každé jiné město mají Karlovy Vary i svou strukturu, společenské rozvrstvení, jejich obyvatelé se řídí zákony země, mají svá práva i povinnosti.

Tato tvář města by měla být před lázeňskými hosty a návštěvníky co nejvíce upozaděna, pokud možno skryta, aby je nerušila během léčby, při nejrůznějších společenských povinnostech a při zábavě. Přesto právě ona je podmínkou existence lázní. Na pozadí řídí jejich chod, je zárukou bezpečí, pohodlí a spokojenosti lázeňských hostů.

Dva neslučitelné světy nerozlučně spjaté a závislé jeden na druhém v úzkém údolí řeky Teplé.

2. Teoretická část

2.1. Stanovení cílů a otázek

Ve své práci se chci věnovat právě té méně viditelné stránce života lázeňského města, a to v období 1. poloviny 18. století. V rámci této bakalářské práce bych ráda prozkoumala, jak v té době fungovala městská správa, jaké problémy město sužovalo, s jakými nesnázemi a nešvary se museli tehdejší městští představitelé i sami obyvatelé města potýkat.

Státní okresní archiv Karlovy Vary ve svých depozitářích uchovává významný dokument, který o těchto otázkách vypovídá velmi unikátním způsobem. Jedná se o rukopis *Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt* z roku 1739¹.

Chtěla bych se pokusit především na příkladu tohoto dokumentu, za podpory sekundární literatury a několika dalších pramenných dokumentů, odpovědět na níže uvedené otázky a zaměřit se především na to, jak lze z pohledu těchto dokumentů usuzovat, jak v určitých aspektech vypadal každodenní život obyvatel lázeňského města Karlovy Vary. Vzhledem k šíři uvedené problematiky se soustředím jen na vybrané okruhy.

V první části práce představím pramenný dokument *Instrukce*, jeho vnější popis, vnitřní členění a stručné shrnutí obsahu.

Druhá část je věnována popisu města v 1. polovině 18. století, jeho geografické poloze, spojení s ostatními centry země. Zajímá mě okolí města i samotné vnitřní uspořádání, rozvoj a růst v čase prosperity. Jak se jedinečná poloha města promítala do rozvoje města, jak jej podporovala, ale, na druhé straně, jak jej zároveň i limitovala.

Ve třetí části mě budou zajímat důležité aspekty života města, zejména správa města, tj. volba městské rady a jmenování městského úřednictva, konfesijní poměry obyvatel města i postoj k jinověrcům v rámci kosmopolitního charakteru města, ale i postoj města a měšťanů vůči ostatním obyvatelům a lidem na okraji společnosti.

Čtvrtá část bude zaměřena na vliv města, resp. radnice, na obchodní aktivity měšťanů, jaké podmínky pro obchod město stanovilo, jaká preventivní opatření provádělo ve prospěch ochrany zákazníků, ale i ochrany zájmů města.

---

¹ celý název: *Instruction für die Königl. Stadt Kayser Carls Baadt Quod Politicum und zwar von denen Gott dem Allmächtigen gebührenden und gewidmeten Sachen*, dále jen *Instrukce*.

V poslední části se zmíním o vztahu města a lázní, tj. jak město ovlivňovalo chod lázní a naopak, jak lázně ovlivňovaly chod a život města.

Závěrem pak krátce shrnu výsledky své práce.

2.2. Použité metody

Základem bakalářské práce je interpretace hlavního pramene, kterým je *Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt* z roku 1739. Jedná se o soupis 132 paragrafů, které tvoří jádro městské samosprávy v Karlových Varech. *Instructio politica* je normativní pramen a mým záměrem je pokusit se na jeho základě a za pomoci ostatních použitých pramenů a sekundární literatury ukázat, jak fungovalo město v 1. polovině 18. století, jak byla zajištěna městská samospráva, jakým způsobem a do jaké míry město mohlo zasahovat do života měšťanů a ostatních obyvatel města. Bude mě zajímat, co Instrukce může vypovědět o smýšlení tehdejších představených města, například jaký postoj zaujímal vůči lidem nejrůznějšího sociálního postavení a náboženského vyznání.

K tomu bude potřeba nejprve důkladně přečíst a co nejvěrněji přeložit celý text hlavního pramene, zasadit ho do dobového kontextu i místních reálií. Mým záměrem je postupovat spíše než chronologicky podle textu, tematicky. To znamená shromáždit informace z Instrukce týkající se vždy jednoho tématu a snažit se je interpretovat za pomoci dalších pramenů a sekundární literatury.

Kromě tohoto hlavního pramene budu pracovat i s několika dalšími prameny, jedná se o prameny nevydané, které mi mají pomoci doložit a upřesnit určité skutečnosti, o nichž hlavní pramen pojednává, případně na nich demonstrovat, jak v praxi fungovala některá ustanovení Instrukce. Za nejdůležitější z nich považuji tzv. *Marcks-Taxae-Tabella*, neboli tabulku tržních cen, která sloužila městské radě k regulaci cen nejdůležitějších potravin a nejběžnějšího nepotravinářského zboží a zemědělských produktů na městském trhu.

Bohužel ale k tomu, abych se v rámci své práce mohla odvážit použít původně zamýšlenou komparativní metodu a porovnat jednotlivá ustanovení Instrukce jakožto normativního pramene, s jejich odrazem v reálném, žitém, životě, nemám v uvedených pramenech ani v sekundární literatuře dostatečnou oporu. Vydané prameny ze sledované doby nejsou četné a pokud už existují, netýkají se okruhu mého zájmu a nebo je nebylo možné pro účely mé práce použít. Veškeré informace pro komparaci by tedy

bylo nutné vytěžit z nevydaných pramenů, což bohužel nebylo v rámci této bakalářské práce možné z důvodu mojí neznalosti kurentu.

2.3. Prameny a literatura

Základním pramenem pro tuto bakalářskou práci je rukopis Instruction für die Königl. Stadt Kayser Carls Baadt Quod Politicum und zwar von denen Gott dem Allmächtigen gebührenden und gewidmeten Sachen.

Rukopis je uložen v Státním okresním archivu Vary, ve fondu Archivu města Karlovy Vary, mezi knihami instrukcí. Rukopis v roce 1939 tiskem vydal Dr. Viktor Karell pod názvem Die Karlsbader Stadtordnung vom Jahre 1739 a vyšel v publikaci Karlsbader historisches Jahrbuch 1939 v nakladatelství Verlag Stadtarchiv, Karlsbad 1939. Tento přepis je, kromě úvodního slova Dr. Karella, doslovným přepisem z rukopisné podoby do tištěného švabachu. Toto vydání není nijak editováno, interpretováno či měněno. Příprava na bakalářskou práci v zásadě znamenala přečíst a přeložit znění dokumentu do češtiny, abych s ním mohla dále pracovat.

Historický pramen Instructio Politica nebyl doposud nikým kompletně zpracován jako celek. Někteří historikové a autoři použili některé jeho části ve svých pracích. Jedná se zejména o Dr. Karla Ludwiga a jeho monografii Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung², velké množství odborných článků PhDr. Antonína Maříka, které byly pro mou práci neocenitelné a pomohly mi lépe se zorientovat v samotném textu pramene. Výňatky z Instrukce ve svých knihách použili i Jana a Otakar Boříkovi, Dr. Viktor Karell, PhDr. Stanislav Burachovič aj.

Záměrem pro zpracování tématu každodennosti v bakalářské práci bylo nalezení dalších pramenů, s nimiž by bylo vhodné základní pramen konfrontovat a pokusit se tak nastínit obraz dobové reality. Státní okresní archiv v Karlových Varech, fondy Archivu města Karlovy Vary, disponuje množstvím pramenů ze sledovaného období, tj. z 1. poloviny 18. století, které by bylo možné pro cíl mé bakalářské práce vytěžit, ale bohužel ani nadstandardně vstřícný přístup vedení archivu nemohl nahradit či výrazně eliminovat deficit způsobený mojí neznalostí čist kurentem psané prameny.

Přesto jsem v rámci bádání ve fondech Archivu města Karlovy Vary našla několik pramenů, které se pro účely bakalářské práce zdají být relevantní. Jedná se o tabulku

---

² LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81

tržních cen, na základě které městská rada regulovala ceny základních potravin, nejběžnějšího nepotravinářského zboží a zemědělských produktů na místním trhu, seznam cechů působících ve městě Karlovy Vary v roce 1728 a tištěný formulář potvrzení o zdravém povětrí.

Musela jsem proto hledat jiné zdroje informací o tématu života v Karlových Varech v předmětném období. V tomto směru mi práci na heuristické analýze velmi ulehčila publikace Dr. Stanislava Burachoviče *Karlovy Vary a jejich vlastivědné písemnictví, průvodce světem carlovarencií*³, kde je vyčerpávajícím způsobem velmi přehledně a navíc mimořádně čtivou formou pojednáno o všech důležitých písemnostech týkajících se města Karlovy Vary od nejstarších dochovaných zmínek o městě, až do současné doby. Na základě této publikace jsem vytipovala některé vhodné knihy jako zdroje dobových reálií. Informace jsem čerpala především z knih Augusta Leopolda Stöhra a Johanna Christiana Tillinga, dvou autorů, kteří se dobou své tvorby nejvíce blížili době, která mě zajímala. A navíc jejich knihy obsahují velké množství místních reálií i zajímavostí o životě tehdejšího města.

Další informace o době a životě v Karlových Varech v 18. století jsem čerpala z publikací významných karlovarských historiků doby minulé i současné, nejvíce z knih Dr. Viktora Karella, Dr. Karla Ludwiga a především pak z celé řady publikací, odborných článků a knih současných karlovarských historiků, PhDr. Antonína Maříka, Mgr. Milana Augustina, Jany a Otakara Boříkových a dalších. Až na poslední dva jmenované se jedná vesměs o bývalé nebo současné archiváře Archivu města Karlovy Vary a jejich odborná tvorba tedy vychází z dokonalé znalosti zdejších archivních fondů.

Kromě uvedených publikací věnovaných regionu a městu Karlovy Vary jsem v průběhu psaní bakalářské práce studovala i další literaturu potřebnou pro pochopení poměrů v 18. století v habsburské monarchii, zejména doby vlády císaře Karla IV., historických událostí, vývoje správního uspořádání v českých zemích, náboženských poměrů i myšlení tehdejších obyvatel. Pochopit složitou situaci tehdejší doby mi pomohly knihy a články Doc. Pavla Himla, PhDr. Pavla Běliny, prof. Jaroslava Čechury, Richarda van Dülmena a mnoha dalších.

---

³ BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary a jejich vlastivědné písemnictví: průvodce světem carlovarencií*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 2000. Malé karlovarské monografie. ISBN 80-238-5363-5.

V neposlední řadě mi cennou pomůckou byly odborné příručky a publikace. Za všechny zde musím uvést alespoň Metrologickou příručku pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy PhDr. Gustava Hofmanna⁴ a Základy peněžního vývoje prof. Jiřího Sejbala⁵.

Na závěr bych ráda ještě zmínila jeden druh literatury, který byl pro mou práci stěžejní, a to jsou slovníky. Vzhledem k tomu, že všechny pramenné dokumenty i velká část literatury sekundární jsou psány v němčině, navíc v němčině běžné v době svého vzniku, využívala jsem velké množství nejrůznějších slovníků překladových i výkladových, současných i historických. Práci na překladech mi komplikovala dostupnost vhodných slovníků, nejednotnost dobového pravopisu i krajové zvláštnosti ve slovní zásobě. Ze všech slovníků, které jsem hojně používala, musím vyzdvihnout zejména Neuestes möglichst vollständiges deutsch-böhmisches und böhmisch-deutsches Taschenwörterbuch Karla Ignáce Tháma⁶, a slovníky zprostředkované portálem Woerterbuchnetz.de⁷.

3. Empirická část

3.1. Pramen Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt

3.1.2. Popis pramene Instructio politica

Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt, celým názvem Instruction für die Königl. Stadt Kayser Carls Baadt Quoad Politicum und zwar von denen Gott dem Allmächtigen gebührenden und gewidmeten Sachen⁸, je rukopisný historický pramen. Je psaný německy, některé odborné termíny převážně z oblasti práva jsou uváděny v latině. Rukopisný dokument je uložen ve Státním okresním archivu Karlovy Vary, fond Archivu města Karlovy Vary, mezi knihami instrukcí.

Samotný dokument je svázaná kniha o rozměrech 34,8 cm na výšku a 21 cm na šířku. Je psán na papíře černým inkoustem.

---

⁴ HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka: pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1984.

⁵ SEJBAL, Jiří. *Základy peněžního vývoje*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1734-1.

⁶ THÁM, Karel Ignác. *Neuestes möglichst-vollständiges deutsch-böhmisches und böhmisch-deutsches Taschenwörterbuch*. [on-line]. Prag: In Kommission bei Carl Wilhelm Enders, 1814 [cit. 2018-06-28]. Dostupné z: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ182998905

⁷ Wörterbuchnetz [online]. [cit. 2018-06-28]. Dostupný z: <http://www.woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/setupStartSeite.tcl>

⁸ Dále jen Instrukce.

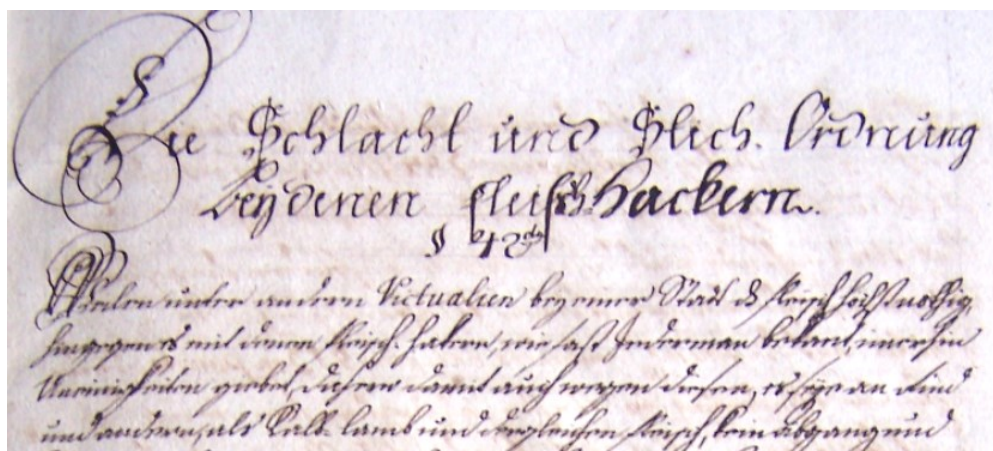
Desky jsou z měkkého papíru s barevnou olejovou nebo voskovou povrchovou úpravou. Přední strana desek je opatřena bílou etiketou s názvem dokumentu, několikerymi archivními značkami svědčícími o změnách archivního systému v průběhu času a razítkem městského archivu. Desky jsou po okrajích otřepené, místy mírně mechanicky narušené (zejména u hřbetu), ale bez známek oprav či zpevnování. Okraje vykazují také změny povrchové úpravy a barevnosti zřejmě působením vnějších vlivů, například vlhkosti.

Obr. 1: Vnější desky

Vnitřní strana desek je bez nápisu, následuje jeden z obou stran prázdný list. Dále dokument obsahuje celkem 48 popsaných stran, tj. 24 listů, přičemž tyto stránky nejsou označeny ani paginací ani foliací. Poslední list je opět prázdný, jakož i vnitřní strana zadních desek. Zadní strana dokumentu je opatřena barevnou povrchovou úpravou shodnou s přední stranou, zde už ale nenalzáme žádné další písmo či značky. Zadní strana dokumentu je na několika místech mírně poškozena, barva je zde setřena a vrchní vrstva papíru je narušena.

Text dokumentu je rukopisný, psaný ve většině novogotickým německým písmem neboli kurentem, objevují se zde ale i písmena či celé formulace psané písmem humanistickým. Začátky odstavců jsou zvýrazněny ozdobnými majuskulami.

Obr. 2: Detail textu

Text je rozdělen na jednotlivé logické celky zabývající se vždy jedním konkrétním tématem, které je souhrnně označeno nadpisem, a dále na jednotlivé paragrafy označené značkou § a pořadovým číslem většinou s latinskou koncovkou označující pořadí. U některých paragrafů latinská koncovka chybí, někde je pořadí označeno jen tečkou za číslem.

Nadpisy a označení paragrafů jsou psány větším písmem než ostatní text, což činí dokument strukturovaným a přehledným.

3.1.2 Obsah pramene

Instrukce tvoří 132 článků (paragrafů), které představují základní rámeček městské správy města Karlovy Vary. Instrukce byla vydána císařem Karlem VI. ve Vídni 20. listopadu 1739 a nahradila tak do té doby platný městský řád z roku 1719. Ten si vytvořilo město Karlovy Vary poté, co nesouhlasně zavrhl císařskou Instrukci z roku 1712 o unifikaci městské správy, v jejímž rámci se mělo co do způsobu řízení města přizpůsobit ostatním českým městům, a usneslo se zachovat si staré pořádky⁹.

Instrukce z roku 1739 je pramenem normativní povahy, tj. je nařízením shora platným pro všechny měšťany města Karlovy Vary. Určuje a vymezuje jejich povinnosti vůči městu, vůči ostatním měšťanům a jiným obyvatelům města, ale také

⁹ MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 112-113

vůči lázeňským hostům, a také povinnosti a kompetence městské rady a městských úředníků. Právě vztah k lázeňským hostům a cizincům vůbec byl pro Karlovy Vary klíčový, neboť na množství lázeňských hostů, jejich movitosti a společenském postavení byla závislá prosperita města Karlovy Vary.

Dokument je rozdělen na části vždy uvedené nadpisem, pod kterým jsou shrnuty paragrafy pojednávající o jednom tématu. Někde je celé téma řešeno pouze jedním paragrafem, druhým extrémem je pak například téma ochrany před požáry, které zaujímá celkem 22 paragrafů.

Instrukce řeší záležitosti víry a náboženství, správní a administrativní řízení města, upravuje hospodářské činnosti měšťanů včetně dohledu městské rady a městských úředníků nad řemeslníky a obchodníky, velkou pozornost věnuje správě vřídelních vod a péči o lázeňské hosty. Detailně se zabývá bezpečností ve městě, čistotou a dalším rozvojem města, vztahem k lidem na okraji společnosti a v neposlední řadě upravuje i kratochvíle měšťanů a lázeňských hostů.

Text dokumentu je psán v němčině, nebyl nikdy přeložen do češtiny. Při práci na této bakalářské práci jsem vycházela z tištěného přepisu Instrukce, který vydal Dr. Viktor Karell pod názvem *Die Karlsbader Stadtordnung vom Jahre 1739* v roce 1939¹⁰. Pracovala jsem přitom s vlastním překladem do češtiny.

3.2. Město Karlovy Vary

3.2.1 Poloha a uspořádání

Karlovy Vary leží na úpatí Krušných hor, z druhé strany přiléhají ke Slavkovskému lesu. Celá oblast je bohatě zalesněná.

Samotná poloha města Karlovy Vary, tj. soustředění zástavby do úzkého údolí říčky Teplé kolem vývěru Vřídla, vždy značně limitovala možnosti rozvoje samotného vnitřního města. O to více se město snažilo získávat pozemkové majetky mimo tuto oblast.

Již v rámci udílení privilegií král Karel IV. věnoval novému městu také vesnice Oboru a Drahovice, jejichž obyvatelé postupně osídlovali území nového města¹¹.

Před vypuknutím třicetileté války Karlovy Vary už vlastnily většinu vesnic v bezprostředním okolí města - Horní i Dolní Dvory, Rybáře (získané odkazem od rytířů

---

¹⁰ KARELL, Viktor: *Karlsbader historisches Jahrbuch für das Jahr 1939*, herausgegeben von Prof. Dr. Viktor Karell, Verlag: Stadtarchiv Karlsbad 1939, s. 95 – 118

¹¹ KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 18

ze Štampachu), Tuhnice, Rosnice (jako zástavu od Šliků), Dalovice, Všeborovice a Vysokou. Poslední tři jmenované osady však město po třicetileté válce zase muselo z důvodu nedostatku financí odprodat¹².

3.2.2. Cesty na Karlovarsku, spojení s ostatními centry

Na rozvoj města mělo nemalý vliv jeho propojení s ostatními centry. Ačkoliv město samotné neleží přímo na některé z hlavních kupeckých cest, které již za dob Přemyslovců spojovaly Prahu s významnými centry na území dnešního Německa, jejich blízkost ovlivnila možnost zásobování města a v nemalé míře i jeho dostupnost pro návštěvníky.

Území po obou stranách řeky Ohře, tzv. Sedlecká župa (podle osady Sedlece, významného centra oblasti), která později přešla plně pod správu Lokte, však byla propojená s Prahou i německými zeměmi již ve středověku. Sedleckou župou vedly dvě důležité kupecké cesty.

První, pro rozvoj oblasti důležitější, tzv. sedlecká nebo také erfurtská cesta, která spojovala Prahu a Erfurt, vedla přes Kadaň a oblast Sedlecka procházela od Ostrova, přes Chodov ke Kraslicím, kde se stáčela na Plavno a směřovala dále k Erfurtu. Druhá hlavní cesta, tzv. chebská, pak obtáčela oblast Sedlecka z jihu, tj. z Prahy přes Zbraslav a Manětín na Teplou a dále do Chebu. Kromě toho bylo ještě množství takzvaných odbočných cest, jedna z nich například vycházela z Prahy a vedla přes Rakovník, Žlutice, Loket a dále se několika spojnicemi (např. u Jindřichovic či u Radošova) napojovala na erfurtskou cestu¹³.

Ve 14. století císař Karel IV. podpořil vznik tzv. královské cesty, která vedla z Prahy přes Slaný, Louny, Žatec, Kadaň, Ostrov na Loket a dále do Chebu. Přes Karlovy Vary tehdy ale ještě nevedla. Teprve v 15. století se trasa této královské cesty začíná odchylovat přes Andělskou horu a Bochov a stáčí se na Karlovy Vary, kde překračuje řeku Teplou a Ohři a pokračuje dále do Hor a na Loket. Tato cesta byla stále oblíbenější a význam sedlecké cesty postupně upadal, až zanikla zcela.

Kromě této hlavní trasy vedoucí od východu na západ, tj. od Bochova směrem na Loket, vycházely z Karlových Varů místní cesty, například na jih na Horní Slavkov

---

¹² MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 111

¹³ SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1962, s. 26

nebo na sever na Sedlec. Síť cest se rozšiřovala postupem času v souvislosti i s rostoucím počtem mostů, lávek a mostků přes řeky Ohří a Teplou.

Tyto cesty měly význam především pro přepravu zboží. Hlavními komoditami, které se po těchto cestách převážely, bylo obilí a další potraviny převážně z vnitrozemí, protože nejen Karlovy Vary, ale vlastně celá oblast nebyla v tomto směru soběstačná. Opačným směrem pak byly dováženy nezemědělské produkty z německých zemí a produkce horních krušnohorských měst směrem do českého vnitrozemí, jak dokazují dochované celní sazebníky¹⁴.

3.2.3. Okolí města

Okolí města Karlovy Vary bylo od nepaměti hustě zalesněno. Území bylo součástí loketské obory, rozkládající se v klínu mezi řekami Ohře a Teplá. Důkazem je existence dnes již zcela zaniklé osady Obora (Thiergarten) s kostelem sv. Linharta, doložená již roku 1325¹⁵, která se stala základem budoucího města.

Tento původní lovecký areál s oborou se stal zároveň základem městských lesů. Jak se město rozrůstalo, bohatlo a přikupovalo další pozemky, tak se rozšiřovala i plocha městských lesů. Blíže se o jejich existenci a hospodaření dozvídáme až v 17. století.

Městské lesy tvořily tři samostatné lesy, později zvané revíry. Nejstarší a největší byl les Stadtgut (Městský statek), rozkládající se přibližně v oblasti původního loveckého revíru (od Vřídla směrem na západ). Les Ploben se nacházel od centra města směrem na jih (zhruba v klínu mezi starou pražskou cestou a řekou Teplá), les Soos pak směrem na východ (návrší Tři kříže, Buková hora, a dále na východ, na severu ohraničené řekou Ohří)¹⁶. Každý revír spravovali 2 hajní jmenovaní městskou radou¹⁷.

Jasně stanovení a dodržování hranic pozemků, tzn. i městských lesů, bylo v minulosti problematické. O přesných hranicích neměli přesné povědomí mnohdy ani městští radní či hajní. Hranice tvořily vesměs hraniční kameny, které někteří vlastníci či nájemci přesouvali ve snaze neoprávněně zvětšit rozlohu svých pozemků. To často

---

¹⁴ FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996.) s. 11-19

¹⁵ SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1962, s. 39

¹⁶ FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996.) s. 221

¹⁷ MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 108

vedlo k sousedským sporům¹⁸. Město, aby zabránilo těmto nešvarům, pravidelně jednou za tři roky provádělo obchůzky hranic za přítomnosti majitelů pozemků, navracelo hraniční kameny zpět na původní místa a ukládalo povinnost vše zaznamenat (Instrukce § 127).

3.2.4. Co ovlivňovalo vzhled města

Situování samotného města do úzkého prostoru kolem řeky Teplé a velká koncentrace zástavby do okolí Vřídla se do jisté míry podílely i na fatálních následcích takových pohrom, jako byly pustošivé povodně, ledové kry, výbuchy Vřídla a především devastující požáry. Tyto události radikálně měnily vzhled města.

Při pravidelných každoročních povodních se velká voda z tajícího sněhu ze Slavkovského lesa a Tepelské vrchoviny sváděná do říčky Teplé prudce prohnala úzkým údolím, a protože neměla možnost rozlít se do krajiny, brala s sebou vše, co jí stálo v cestě. Jedna z největších povodní, která město zasáhla v roce 1582, zbořila 33 domů, to jest celou třetinu tehdejšího města, všechny mosty, a o život přišlo 20 lidí¹⁹.

Bezprostřední okolí Teplé také často ničily ledové kry. Kronikář Ant. C. Loew zaznamenává například u letopočtu 1620, že 7. ledna ledové kry poškodily vřídlovcovou desku natolik, že se vývěr Vřídla zcela ztratil a znovu se objevil až 1. března²⁰.

Ovšem nejničivěji se na vzhledu města podepsaly dva devastující požáry. První velký požár zachvátil město 13. srpna 1604, kdy z celkového počtu 102 domů ve městě jich požár zničil 99. Shořela také radnice včetně městského archívu a jen díky tomu, že nejdůležitější městské listiny byly v té době uloženy v Chebu, o ně město nepřišlo. Kromě toho se jako zázrakem zachovaly ještě dvě knihy, a to kniha úředních účtů z let 1593 - 1604 a soudní kniha z roku 1580, které měl tehdejší písař shodou okolností doma a stačil je zachránit²¹.

---

¹⁸ FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996), s. 221

¹⁹ LOEW, Ant. C., *Kurzgefasste aber vollständige Chronik der weltberühmter Cur- und Badestadt Karlsbad seit deren Entstehung bis auf unsere Tage* [online]. Verlag von Hans Feller, Karlsbad 1874. [cit. 2018-06-26] s. 4. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Kurzgefasste_aber_vollst%C3%A4ndige_chronik.html?hl=de&id=UI1DAAAAYAAJ&redir_esc=y

²⁰ tamtéž, s. 6

²¹ MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 172

Druhý velký požár zničil Karlovy Vary 23. května 1759, a to i přes veškerá protipožární opatření, která město zavedlo. Tehdy shořelo 224 domů, tj. celé dvě třetiny města²². I když i při tomto požáru shořela radnice, městský archiv měl tentokrát větší štěstí. Písemnosti stačili před ohněm zachránit radní Spahn a purkmistři Weiss a Götz²³.

Tyto dva ničivé požáry asi nejvýznamněji zasáhly do vzhledu města. Požár v roce 1604 zcela zničil gotickou podobu města, zachovalo se jen gotické sklepení loveckého hrádku Karla IV. Brzy po požáru, i díky příspěvkům bohatých příznivců, mimo jiné také císaře Rudolfa II., který městu roku 1609 odpustil daně na 5 let a věnoval mu některé statky v okolí, stály Karlovy Vary opět v plném lesku, honosnější než dříve, s mnohými kamennými domy²⁴.

Po požáru roku 1759 se Karlovy Vary opět za pomoci štědrých dárců brzy otevírají lázeňským hostům v jednotné pozdně barokní podobě.

Význační lázeňští hosté velmi rádi sami zanechávali na své pobyty v Karlových Varech trvalé připomínky v podobě větších či menších staveb. Ať už to byl například saský kurfiřt a saský a polský král August II. Silný, který inicioval a spolufinancoval stavbu společenského centra pro setkávání významných návštěvníků lázní tzv. Saského sálu (nazvaného podle obsluhujících číšníků pocházejících ze Saska) a městského divadla²⁵, nebo hraběnka z Vrtby, která zase jako poděkování, že město bylo ochráněno před epidemií moru v roce 1713, spolufinancovala stavbu Morového sloupu nejsvětější trojice²⁶. Velkorysý a praktický byl finanční dar hraběnky Valdštejnové rozené Černínové, která věnovala na opravy radnice, městské věže, mostů a lávek roku 1727 sumu 1 300 zlatých²⁷. O tom, že s darem nakládala městská rada nejspíš nanejvýš uvážlivě, můžeme soudit podle toho, že ještě v roce 1739 v § 103 Instuctio politica je uváděná částka 600 zlatých, kterou má město z tohoto daru stále k dispozici.

---

²² LOEW, Ant. C., *Kurzgefasste aber vollständige Chronik der weltberühmter Cur- und Badestadt Karlsbad seit deren Entstehung bis auf unsere Tage* [online]. Verlag von Hans Feller, Karlsbad 1874. [cit. 2018-06-26] s. 16. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Kurzgefasste_aber_vollst%C3%A4ndige_chronik.html?hl=de&id=UI1DAAAAYAAJ&redir_esc=y

²³ MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 173

²⁴ MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s 37

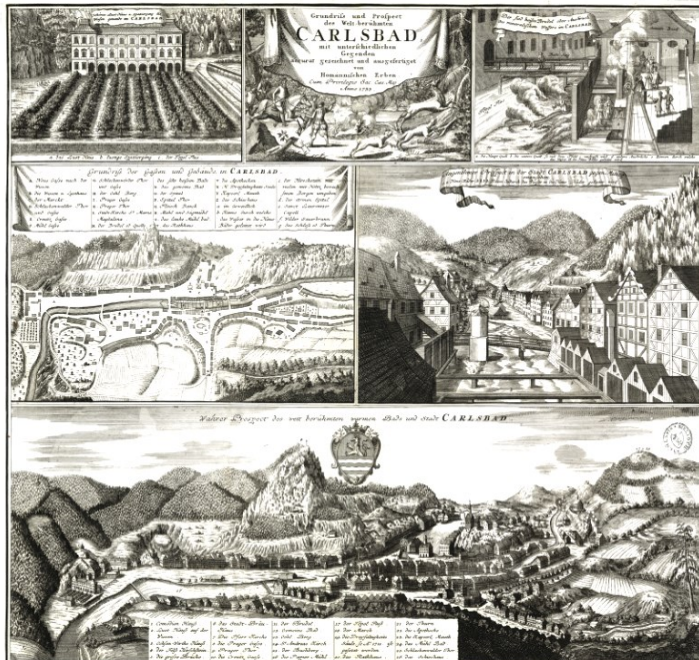
²⁵ BURACHOVIČ, Stanislav. *Příběh Grandhotelu Pupp: Kapitoly z historie nejslavnějšího hotelu v Karlových Varech*. Karlovy Vary: Vydavatelství PROMENÁDA, 2010, s. 15

²⁶ MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s. 42

²⁷ KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s 39

3.2.5. Město v 1. polovině 18. století

Jak vypadalo město v roce 1733, ukazuje vyobrazení z norimberské dílny Homann Erben²⁸. Plánek i vyobrazení je situováno z pohledu jihovýchod (vlevo) - severozápad (vpravo). Mapku pro lepší přehlednost uvádím ještě jako Přílohu č. 4:

Obr. 3: Město Karlovy Vary v roce 1733

Pod vrchem Hirschstein, který vévodí levému břehu Teplé, stojí Zámecká věž, na jejímž úpatí se rozkládalo centrální náměstí s tržištěm, budovou radnice a s lékárnou. Od roku 1716 toto náměstí zdobí barokní morový sloup. Na pravém břehu se pak nachází farní kostel sv. Máří Magdalény. Náměstí lemovaly domy nejbohatších a nejvýznačnějších karlovarských měšťanů.

Detailní pohled na bezprostřední okolí Vřídla v pravé střední části rytiny nám ukazuje, že budovy v jeho blízkosti byly vesměs dřevěné. K hrázděným obytným domům těsně přiléhají malé dřevěné lázeňské domky s koupelnami, do nichž je dřevěnými rourami přiváděna vřidelní voda. Proč v době nebývalého rozkvětu města, růstu jeho bohatství i přílivu bohaté a vážené klientely tyto lázeňské domy zůstávaly stále dřevěné nejspíše vyplývalo ze skutečnosti, že odstraňování škod při každoročních povodních, při pohybu ledových ker či při opakovaných výbuších Vřídla nebylo v případě dřevěných staveb tak nákladné, jako by tomu bylo bývalo v případě domů

²⁸ Historische Karten, Staats- und Universitätsbibliothek Bremen [online]. 21. června 2014 [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <http://gauss.suub.uni-bremen.de/suub/hist/servlet/servlet.hmap?id=248374>

kamenných či zděných. Také obnova dřevěných koupelen byla výrazně méně časově náročná.

3.2.6. Stavební činnost ve městě v 1. polovině 18. století

1. polovina 18. století je obdobím stavebního rozmachu města. Jak rostl věhlas města a zájem význačných hostů o pobyt v lázních, rozšiřovala se zastavěná plocha nejen v samotném údolí na březích řeky Teplé, ale i podél hlavních cest vedoucích z města na Prahu, na Loket a na Horní Slavkov. Město bohatlo, jeho měšťané také. Staví se nové ulice, například směrem od Vřídla proti proudu řeky Teplé po levém břehu Stará louka a později na pravém břehu Nová louka. Nové domy rostou i na svazích v Ondřejské ulici či v ulici Křížové.

Začínají se využívat i další karlovarské prameny kromě Vřídla, např. Mlýnský pramen, kolem nich se stavějí nové promenády a lázeňské domy. Pro potřeby lázeňských hostů se budují nové mosty a lávky přes řeku Teplou. Společenský život urozených návštěvníků se soustřeďuje do Saského sálu, v jehož blízkosti vyrůstá roku 1728²⁹ tzv. Český sál (opět nazvaný podle obsluhujících číšníků pocházejících tentokrát z Prahy) neboli Becherův letohrádek, a roku 1717 také první dřevěné divadlo³⁰.

Na popud císaře Karla VI., a za jeho finančního přispění, je na místo starého kostelíka sv. Máří Magdalény, který již svým vzhledem dostatečně nereprezentoval vzkvétající město a ani kapacitně nestačil pojmout množství místních věřících a lázeňských hostů, v letech 1732 - 1736 postaven velkolepý pozdně barokní chrám podle plánů Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Štědrý císařův příspěvek 1000 dukátů na stavbu chrámu byl však zřejmě z části motivován také snahou uklidnit panovnickovo svědomí poté, co nešťastnou náhodou zastřelil svého nejvyššího štolbu Adama Františka Schwarzenberga při lovu 10. června 1732³¹.

V růstu města nebránily hradby, město je nemělo³². Město bylo otevřeným městem, mělo od r. 1401 právo azylu, které mu udělil císař Václav IV. Na hlavních

---

²⁹ o datu stavby Českého sálu panují nejasnosti, uvedený údaj 1728 pochází mj. z kroniky Ant. C. Loewa (LOEW, Ant. C. *Kurzgefasste aber vollständige Chronik der weltberühmter Cur- und Badestadt Karlsbad seit deren Entstehung bis auf unsere Tage*, Verlag von Hans Feller, Karlsbad 1874, s. 13), jiné zdroje kladou vznik Českého sálu do let 1708 - 1715 (BURACHOVIČ, Stanislav. *Příběh Grandhotelu Pupp: Kapitoly z historie nejslavnějšího hotelu v Karlových Varech*. Karlovy Vary: Vydavatelství PROMENÁDA, 2010, s. 18)

³⁰ MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s. 41-42

³¹ MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s. 46

³² SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1962, s. 39

cestách ale ještě stály městské brány, které město uzavíraly. Původně mělo město 5 bran, po prvním velkém požáru roku 1604 v rámci obnovy města některé brány byly zrušeny úplně, jiné byly jen posunuty, aby mohla být do města zahrnuta i stavení do té doby nacházející se vně města³³. V roce 1756 už jsou zmiňovány pouze 3 brány - Chebská, Slavkovská a Pražská. Čtvrtý přístup do města směrem od Bečova bránu neměl³⁴. Veškeré městské brány, poslední připomínky středověkého města, pak definitivně zmizely až během druhého velkého požáru města v roce 1759³⁵.

Při pohledu na plán i vyobrazení města z roku 1733³⁶ vidíme, že souvislá městská zástavba se táhla na jihu až k ohybu řeky Teplé, tj. k místu, kde stávalo původní dřevěné divadlo a společenské domy Saský a Český sál (dnes na tomto místě stojí Grandhotel Pupp). Na severu končila souvislá městská zástavba zhruba v oblasti, kde dnes stojí Mlýnská kolonáda. Na východě město ohraničovala Pražská brána (za kostelem sv. Máří Magdaleny), na západě pak Slavkovská brána za rynkem na dnešním Zámeckém vrchu.

Jak mocně se město Karlovy Vary rozrostlo za období zhruba sta let od 1. poloviny 17. století nám může pomoci ilustrovat rytina města, jejíž autorství je připisované Václavu Hollarovi³⁷. Na ní vidíme městskou zástavbu jen v oblasti bezprostředního okolí tří dominant města, tj. Zámecké věže, radnice a farního kostela sv. Máří Magdalény³⁸.

---

³³ MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s. 37

³⁴ TILLING, Johann Christian. *D. Johann Christian Tillings Nachricht vom Carlsbade* [online] s. 43. Gedrückt bey Johann Ehrenfried Walther. Leipzig 1756. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=GoZaAAAAcAAJ&pg=PT2&lpg=PT2&dq=D.+Johann+Christian+Tillings+Nac hricht+vom+Carlsbade&source=bl&ots=m3EzxqhVKS&sig=y6opLeZPbanjK_LD7al7aqf-GK4&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjR64u7hvTbAhXLC-wKHa7PDFcQ6AEIMjAB#v=onepage&q=D.%20Johann%20Christian%20Tillings%20Nachricht%20vom%20Carlsbade&f=false

³⁵ MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s. 54

³⁶ viz Příloha č. 4

³⁷ zdroj: <http://www.hrady-zriceniny.cz/s-hollar.htm>

³⁸ pozn. na této rytině je pohled na město orientován z opačné strany, než u rytiny z roku 1733, tj. ze západu směrem na východ

Obr. 4: Město Karlovy Vary, 1. pol. 17. století

Městská rada měla velký zájem na tom, aby město nejen prosperovalo, to znamená, aby vzkvétalo, bohatlo a mohlo nabídnout všem zájemcům o lázeňský pobyt dostatek vhodného ubytování, ale zároveň aby s omezeným prostorem, který byl k dispozici, bylo nakládáno pokud možno co nejefektivněji. V zájmu města nebyla nekontrolovatelná a horečná stavební činnost, ale smysluplné maximální využití prostorových dispozic města.

V Instrukci je proto celých 10 paragrafů (§§ 111 - 120) věnováno územnímu rozvoji a nakládání s obecními pozemky v zastavěných částech města. Instrukce konstatuje, že ve městě je již dostatek lázeňských domů i příbytků pro hosty, ba dokonce jich je již nadbytek a mnohé z nich zůstávají i přes velmi nízké ceny neobsazené, jsou neprodejné, chátrají a hyzdí město. Na druhé straně zde ale existovala poptávka po stavebních parcelách pro nové domy. Instrukce však pod hrozbou přísné pokuty zakazuje (až na výjimky zvláště povolené panovníkem) stavbu nových domů uvnitř města. Stavět se smělo jen v prolukách či na místech starší nevhledné městské zástavby. Město mohlo pozemky ve svém vlastnictví prodat. Instrukce přímo uvádí záměr prodat budovu staré sladovny, starých masných krámů a staré písárny, a získané finanční prostředky použít pro stavbu nového pivovaru. Zajímavá je také zmínka o

změně využití některých obecních budov. Starý pivovar je určen pro zřízení nové školy, protože původní stará škola byla nabídnuta jako nový děkanát, jelikož ten starý musel ustoupit stavbě nového kostela.

O tom, s jakými potížemi museli počítat stavitelé a majitelé domů zejména v bezprostřední blízkosti Vřídla, nám přináší zajímavé informace Johann Christian Tilling ve své knize *Nachricht vom Carlsbade* z roku 1756³⁹, tj. z doby krátce před zničením města druhým velkým požárem v roce 1759.

Tato publikace, která je koncipovaná jako souhrn informací o městě pro návštěvníky, uvádí mimo jiné cestovní itineráře a tranzitní místa pro dostupnost města z nejrůznějších směrů a měst, podrobný popis okolí města a také přesný řád příchozí i odchozí pošty. Ve své další části obsahuje kompletní seznam ulic města a také seznam jednotlivých domů včetně erbů a vývěsních štítů. Z pohledu výstavby města je velmi zajímavá pasáž obsahující svědectví, jak očitá, Tillingova, tak i svědectví z doslechu, o negativních projevech místních horkých pramenů na stavby v centru města, posléze i na komfort života v těchto domech. Při zakládání staveb bylo velmi často potřeba základy a sklepy zahloubit do podloží tvořeného buď horninami, nebo usazeninami (vřidelní kámen), nebo naopak do země podmacené pozemními cestami pramenů, kde byla půda bahnitá.

Prameny se často objevovaly nečekaně na nejrůznějších místech a z nezjištěných příčin se opět samovolně ztrácely, jejich vydatnost často kolísala v závislosti na mnoha faktorech, například na ročním období, množství srážek atd. Teplota jednotlivých vývěrů byla různá od studených až po velmi horké, lišilo se i jejich chemické složení. Některé prameny byly velmi teplé či agresivní, některé naopak jemné a příjemně vlažné. Tilling zmiňuje například velmi horký a agresivní pramen zvaný *scaturigo Creusina*, kterému ale majitel domu, v němž pramen vyvěral, neřekl jinak, než *Fresser* (tj. žrout), neboť příliš rozežíral kůži.⁴⁰

---

³⁹ TILLING, Johann Christian. *D. Johann Christian Tillings Nachricht vom Carlsbade* [online]. Gedrückt bey Johann Ehrenfried Walther. Leipzig 1756. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=GoZaAAAACAAJ&pg=PT2&lpg=PT2&dq=D.+Johann+Christian+Tillings+Nachricht+vom+Carlsbade&source=bl&ots=m3EzqxhVKS&sig=y6opLeZPbanjK_LD7al7aqf-GK4&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjR64u7hvTbAhXLC-wKHa7PDFcQ6AEIMjAB#v=onepage&q=D.%20Johann%20Christian%20Tillings%20Nachricht%20vom%20Carlsbade&f=false

⁴⁰ tamtéž, s. 67

Vývěry zřídels uvnitř i vně domů často doprovázel únik páry, plynu, někdy průrvami unikal velmi zapáchající plyn bez páry.⁴¹ Blízkost pramenů prozrazoval také hluk proudící vody pronikající z podzemí, často slyšitelný ve sklepech domů. Sklepy domů byly v důsledku blízkosti pramenů teplé. Například v domě purkmistra Götze bývalo ve spodním patře od pramenů tak teplo, že nebylo nutno v zimě kolikrát ani zatápet.⁴²

Domy, v jejichž sklepeních se objevily vývěry plynu nebo vody, bývaly plné páry, stěny byly vlhké, někdy pokryté povlaky solí či usazenin z vody, tvořily se stalaktity a krápníky⁴³. Jak vyplývá z četných uvedených příkladů, nejednalo se o stabilní jev, vývěry vody, páry i plynu se objevovaly nepravidelně, takže domy, resp. sklepy, průběžně vysychaly a opětovně čelily dalším projevům horkých karlovarských pramenů.

Mimo domy se stávalo, že úniky plynu probublávaly stojatou dešťovou vodu a v těchto místech se pak tvořilo černé bahno.⁴⁴ Venkovní půda na některých místech, kudy v mělkém podzemí vedly horké prameny, nezamrzala ani v tuhých zimách a neudržel se na ní ani sníh.⁴⁵

Občas nový pramen prorazil dokonce i ze dna řeky Teplé.⁴⁶

Následující příklady navíc ukazují, jak spletené a provázané jsou cesty pramenů, jak zásah do podloží na jednom místě mohl ovlivnit vývěry dalších pramenů na jiných místech.

Tilling například uvádí, že v lékárně na rynku (u Zámecké věže) jsou stopy po častém úniku par a stěny jsou pokryté solí. Nicméně při prohlídce kveľbu vedle laboratoře dne 20. a 26. února roku 1756 neshledal Tilling žádné stopy po páchnoucím plynu či páře (světlo dobře hořelo i při zavřených dveřích), nikde ani náznak soli, jen bylo slyšet hluk z podzemí a ve sklepě bylo velmi teplo. Dále Tilling uvádí, že se vypráví, že když ještě žil purkmistr Richter, nechal ve sklepě svého domu na úpatí Jelení hory (na rynku) odstřelit skálu střelným prachem. Po odstřelu se ztratily 2 sloupy (zřejmě míněno vývěry) u Vřídla a voda s násilím prorazila v lékárně v laboratoři. Jiný svědek Tillingovi vypověděl, že pamatuje, jak se předchozí majitel již zmíněného domu

---

⁴¹ tamtéž, s. 70

⁴² tamtéž, s. 65

⁴³ tamtéž, s. 68

⁴⁴ tamtéž, s. 65

⁴⁵ tamtéž, s. 69

⁴⁶ tamtéž, s. 77

purkmistra Richtera pokoušel odstřelit ve sklepě skálu, přičemž se šestkrát na dlouhou dobu ztratilo Vřídlo. Na základě těchto neblahých zkušeností pak bylo zakázáno používat na hloubení sklepů ve městě střelného prachu.⁴⁷

I přesto, že po přečtení výše uvedeného by se mohlo zdát, že město je spíše než klidným lázeňským městem neklidným a nevypočitatelným místem plným horké vody, páry a zapáchajícího plynu, zjevně tomu tak není ani z pohledu samotného Tillinga, který návštěvníky uklidňuje, že pobyt v údolí samém není tak strašný a nepříjemný, jak si cizinci představují. Většina domů nabízí bydlení jako na venkově, domy vypadají venkovsky a jsou vystavěny s velkou péčí. Ozdobou domů jsou malé zahrady, výhled na okolní hory skýtá pohled na stromy, které jsou dílem přírody i výsledkem lidské péče, a kde je možné se příjemně procházet, aniž by byl člověk ostatním příliš na očích.⁴⁸

3.2.7. Péče o čistotu města

Hezké domy, příjemné prostředí, čistá řeka i čisté ulice. To vše městská rada pokládala za součást péče o město a hlavně o pohodlí lázeňských hostů. Byla si vědoma toho, že nejen opečovávané a útulné prostředí, bez nežádoucích pachů a rušivých pohledů na nevzhledné a chátrající stavby, ale i volný a bezpečný průchod ulicemi za každého počasí poskytne návštěvníkům větší důvod ke spokojenosti a možná i k delšímu (nebo opakovanému) pobytu, což znamenalo vždy větší přínos do městské pokladny a vyšší tržby pro obchodníky a měšťany.

Jak už bylo zmíněno výše, město se aktivně snažilo eliminovat nevzhledné a rozpadlé budovy, platil zákaz zastavovat nové parcely a město povolovalo stavět jen na místech dřívější nefunkční zástavby.

Co se týče čistoty ulic, jedním z účinných opatření, jak ji podpořit a udržet, byla snaha zajistit dláždění na všech ulicích ve městě. Dlažbu na obecních cestách, její pokládku i údržbu, hradila radnice. Kromě toho ale existovala i povinnost vlastníků domů zajistit na vlastní náklady vydláždění cesty o šířce 1 sáhu podél celého domu. Měšťané měli také za povinnost vydláždít veškeré odvody, odpady, strouhy i kouřovody (Instrukce § 104).

Pokládka a údržba dláždění byla nákladná činnost a obzvláště v Karlových Varech, kde ve vnitřním městě byl velmi členitý terén (od řeky strmě stoupající ulice prakticky do všech směrů), hrozily opakující se povodně, případně výbuchy Vřídla či

---

⁴⁷ tamtéž, s. 64-65

⁴⁸ tamtéž, s. 61

jiné pohromy, které mohly dlažbu zejména v bezprostřední blízkosti řeky Teplé poškodit nebo zcela zničit.

Pro dohled nad stavbami byli městskou radou jmenováni každoročně dva stavební správci, kteří dohlíželi na stavby ve městě, mj. i na stav dláždění a v případě zjištění nějakých nedostatků sjednávali nápravu (Instrukce § 20).

S odvoláním na dodržování dobrých mravů zapovídá Instrukce v §§ 105 - 107 vylévání splašků, nečistot a pomyjí na ulice, zřizování nepovolených odtoků, praní a mytí u městské kašny, věšení prádla a kůží na zábradlí mostů. Na dodržování pořádku dohlížel městský sluha, který se měl snažit vše řešit nejprve domluvou. Teprve pokud by domluva nevedla k žádoucí nápravě, mělo vše být ohlášeno úřadujícímu starostovi, teprve který delikventům uděloval pokuty.

Tato shovívavost ovšem neplatila v případě, že byl přistižen někdo, kdo úmyslně znečišťoval řeku. Zde hrozily již za první přistižení vysoké pokuty, které se s každým dalším prohřeškem dále zvyšovaly. Město sice řeku dvakrát do roka čistilo, stále se ale nejspíše potýkalo v tím, že lidé do řeky vhazovali smetí, které tam nepatřilo. A to i přesto, že radnice organizovala odvoz odpadu z města obecními nebo špitálními koňmi (Instrukce § 110). Je třeba si uvědomit, že koryto řeky je v samém centru města velmi úzké a nekontrolovatelné zanášení odpadem potřebný průtok ještě snižuje, což by mohlo mít v případě náhlé větší vody nebo pohybu ker při jarním tání neblahé následky pro domy postavené na březích řeky.

Udržovat ulice čisté znamenalo nejen všemožně eliminovat běžné znečištění bahnem a odpadní vodou. Bylo třeba zajistit také průchodnost ulic.

V této souvislosti se jako velký problém ukázalo například skladování palivového a stavebního dřeva.

V úzkém údolí řeky Teplé a při velké koncentraci domů bylo jen velmi obtížné najít vhodné místo pro jeho uskladnění. Lidé často neměli vhodný prostor v domech, proto dřevo ukládali na březích řeky Teplé. Překáželi tak nejen jeden druhému, ale hromady dřeva hyzdily město a znesnadňovaly jeho běžný provoz. Obzvláště palčivý byl problém tam, kde se stavělo. Zde byla potřeba dřeva veliká. Dřevo v ulicích a na březích řeky představovalo velké bezpečnostní riziko. Nejen, že samo o sobě zvyšovalo nebezpečí vzniku a šíření požáru, ale zároveň znesnadňovalo i přístup k vodě, což mohlo být v případě vypuknutí požáru pro město fatální. Městská rada se snažila pod pohrůžkou pokut limitovat zásoby dřeva jednotlivým měšťanům, objevovaly se návrhy na častější zásobování menším množstvím dřeva či dokonce na zřízení městského

společného dřevíště mimo město, nic ale nevedlo k žádaným výsledkům. Obava z nedostatku dřeva pro běžnou potřebu měšťanů a zejména lázeňských hostů byla v tomto případě větší⁴⁹.

Hasební řád, který je součástí Instrukce (§§ 81 - 102), jako první povinnost měšťanům stanovuje odklidit z cest v domech veškeré předměty, které by mohly způsobit nebo šířit požár, tj. mimo jiné i dřevo, a to dokonce pod pokutou 10 zlatých. O udržení průchodnosti ulic a odstranění uskladněného dřeva se ale Instrukce explicitně nezmiňuje, jen v §§ 119 a 120 nařizuje městská rada uskladňovat stavební materiál kvůli nebezpečí z požáru mimo město.

Čistota města však nebyla důležitá jen jako vizitka pro bohatou klientelu nebo z bezpečnostního hlediska jako ochrana před požárem. Velká péče věnovaná čistotě města společně s úzkostlivým dodržováním protimorových řádů, zejména přísná a až několik týdnů trvající karanténa bez rozdílu pro všechny nově příchozí z rizikových oblastí v době největší morové epidemie 18. století v Čechách, tj. v letech 1713 - 1715, před vpuštěním do města, přispěla k ochraně města před nákazou, ačkoliv v okolních městech v důsledku této morové epidemie zemřelo mnoho lidí.⁵⁰

Na začátku 2. poloviny 18. století jsou Karlovy Vary výstavným a stále se rozvíjejícím městem skýtajícím dostatek přepychu a pohodlí i pro nejurozenější klientelu, na tehdejší dobu nejmodernější lázeňskou péči, společenský život na nejvyšší úrovni. Jsou připraveny na změny, které s sebou nese nová převratná doba osvícenského absolutismu Marie Terezie a Josefa II. Než do ní ale naplno vstoupí, musí se ještě jednou, jako pověstný Fénix, zrodit znovu z vlastního popela po požáru roku 1759.

3.3. Správa města

Karlovy Vary byly součástí území, kde původně platilo tzv. norimberské městské právo. Toto právo se nejprve prosadilo v Chebu v souvislosti kolonizační vlnou ve 12. století. Později, jak postupovala kolonizace území směrem do českého vnitrozemí, se rozšířilo i na Loketsko dále na Karlovarsko⁵¹.

---

⁴⁹ FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996.) s. 234

⁵⁰ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Mor na Karlovarsku*. Sokolov: Formica Graphics, 2010. ISBN 978-80-87194-15-7, s. 84-87

⁵¹ pozn. složení městské samosprávy v jednotlivých městech, kde norimberské městské právo platilo, nebylo striktně dané. Každé město si složení městské rady i konkrétní podmínky a provádění obnovy rady přizpůsobovalo

Karlovým Varům připsal loketská městská práva císař Karel IV. v privilegiích vydaných v Norimberku 14. srpna roku 1370⁵². Privilegium Karla IV. přiznává Karlovým Varům mimo jiné práva obdobná právům královského města Lokte, což zajistilo městu možnost svobodné samosprávy v politických i hospodářských věcech, nezávislost na pravomocích krajského purkrabí (loketského) a osvobození od dávek a daní. Za to se město mělo starat a pečovat o lázeňské hosty⁵³.

Nicméně absence výslovného přiznání statutu královského města ve zmíněném privilegiu Karla IV. způsobila do budoucna městu nejednu nelehkou chvíli, zejména v souvislosti se zástavou města Šlikům Zikmundem Lucemburským, která trvala celých 113 let od roku 1434 až do roku 1547. Ale teprve až Karel VI. ve své konfirmaci privilegií z 13. prosince 1707 definitivně potvrdil Karlovým Varům status královského města⁵⁴.

Roku 1499 si Karlovy Vary nechaly konfirmovat svá privilegia i dosavadní državy králem Vladislavem Jagelonským. Konfirmační listina zároveň obsahuje i ustanovení o zákazu trvalého pobytu Židů ve městě. Židé tak mohli ve městě pobývat jen omezeně po dobu letní sezóny. Tento zákaz pak trval až do šedesátých let 19. století.⁵⁵

Další cenné privilegium získaly Karlovy Vary za třicetileté války, 26. srpna 1641 v Řezně, od Ferdinanda III. Jednalo se o privilegium *salva guardia*, na jehož základě bylo město zbaveno povinnosti ubytovávat vojáky⁵⁶. Nicméně toto privilegium vojska příliš nerespektovala a nechránilo město od plnění ani v době třicetileté války, ani v dalších obdobích, zejména pak v době válek o Habsburské dědictví, konkrétně v letech 1741 a 1742, kdy přes Karlovy Vary přecházela francouzská vojska, která město opakovaně rabovala.⁵⁷

---

vlastním potřebám. Proto se lišilo v dílčích podrobnostech složení městské rady a její obnova v Chebu od Lokte nebo Karlových Varů (viz MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 106)

⁵² KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 19

⁵³ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2004. ISBN 80-85853-73-6, s. 43

⁵⁴ MAŘÍK, Antonín. *Archiv města Karlovy Vary. Spisový materiál. Díl I: Registrатурní pomůcky*. AM Karlovy Vary, 2012, s. 4

⁵⁵ MAŘÍK, Antonín. Listiny města Karlových Varů. Mařík, Antonín. *Archivní časopis*. 48, č. 1, (1998,) s. 27

⁵⁶ MAŘÍK, Antonín. *Archiv města Karlovy Vary. Spisový materiál. Díl I: Registrатурní pomůcky*. AM Karlovy Vary, 2012, s. 8

⁵⁷ MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 111; LOEW, Ant. C., *Kurzgefasste aber vollständige Chronik der weltberühmter Cur- und Badestadt Karlsbad seit deren Entstehung bis auf unsere Tage* [online]. Verlag von Hans Feller, Karlsbad 1874. [cit. 2018-06-26] s. 15. Dostupné z:

Rok 1714 přináší další důležitou změnu, a to přerozdělení krajů v českých zemích. Důvodem nového rozdělení krajů byla rozsáhlá berní reforma císaře Karla VI. Chebsko a Loketsko, a s ním i Karlovy Vary, se stávají součástí Žateckého kraje⁵⁸.

Městu jeho privilegia potvrdila i Marie Terezie roku 1756 a následně i její nástupce Josef II. roku 1783. Jejich konfirmační listiny jsou důležité zejména proto, že obsahují opisy všech do té doby udělených privilegií, tj. i těch listin, které se do dnešních dnů již bohužel nedochovaly.⁵⁹

3.3.1. Složení městské rady, volba městské rady, úřednictvo

Základem městské samosprávy města Karlovy Vary vykonávané na základě privilegií Karla IV. byla každoročně opakovaná volba městské rady „bez cizí přímluvy“⁶⁰, tj. bez vměšování jiných institucí.

V čele města se nestřídali všichni radní, ale jen 4 zvolení purkmistři, z nichž každý vládl jen ¼ roku, tj. trimestr. Volba městské rady neprobíhala přímo, ale prostřednictvím čtyř volitelů (Churherren, případně Kührmänner). Při každoroční tzv. obnově rady, která se konala první pondělí či úterý po Invokavit, tj. v prvním postním týdnu, byl nejprve zvolen odstupující radou nový rychtář. Ten pak s pomocí čtyř přisedících jmenoval dva volitele z řad odstupujících purkmistrů. Další dva volitele, tentokrát z obce, volili odstupující purkmistři a rada. Volitelé pak zvolili tzv. senát, vnitřní radu, která sestávala z 8 radních a 4 obecních přísězných.⁶¹ Noví purkmistři byli následně voleni z řad nově ustavených radních.

Nová rada volila i obecní starší. Původně jich bývalo 12, Instrukce z roku 1739 jejich počet snížila na 6 (Instrukce § 12). Následně rada provedla i obnovu úřadů a jmenovala nové městské úředníky. Byli jimi:

- 2 noční rychtáři
- 2 hajní pro každý lesní revír - Ploben, Soos, Stadtgut
- 2 lázeňští dozorcí
- 2 lázeňské dozorkyně

---

https://books.google.cz/books/about/Kurzgefasste_aber_vollst%C3%A4ndige_chronik.html?hl=de&id=UI1DAAAAYAAJ&redir_esc=y

⁵⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1, s. 158

⁵⁹ MAŘÍK, Antonín. Listiny města Karlových Varů. Mařík, Antonín. *Archivní časopis*. 48, č. 1, (1998,) s. 29

⁶⁰ LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81, s. 3; KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 20

⁶¹ LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81, s. 5

- 2 solní páni
- 2 žebráčtí rychtáři
- 2 tržní mistři
- 2 pastýřští páni
- 2 rybářští páni
- 2 dozorcí na Vřídlo
- 2 dozorcí na šenkování vína
- 4 dozorcí na městské části
- 6 dozorců na chleba (2 z rady, 2 z obce, 2 z cechu pekařů)
- 6 dozorců na řezníky (2 z rady, 2 z obce, 2 z cechu řezníků)
- dále 7 vesnických rychtářů a 2 přísedící nad poddanskými vesnicemi ⁶²

Kromě těchto pravidelně obnovovaných úřadů měla městská rada ještě další úředníky, jejichž výkon činnosti již nebyl vázán na každoroční obnovu rady a kteří vedli účty jednotlivých agend pod správou města, například správu nejrůznějších poplatků a celní účty⁶³. Mezi městské úředníky dále patřili správci městských podniků, pivovaru, mlýnů a statků a také školní inspektoři⁶⁴. Městské úřady mohli zastávat obecní starší nebo do nich byli jmenováni ostatní měšťané, naopak radní byli z možnosti zastávat tyto městské úřady vyloučeni (Instrukce § 12).

Nejvýše zvoleným městským úředníkem byl purkmistr. Před reformou městské správy, kterou přinesla Instrukce z roku 1739, zastávali purkmistři i některé další úřady. Instrukce 1739 však zakázala všem radním vykonávat jakékoliv jiné úřady, než komorní. Všechny úřady tak vykonávali obecní starší nebo ostatní měšťané (Instrukce § 15). Mezi purkmistry se také společně s vládou nad městem předávaly i knihy patentů královského místodržícího a krajského úřadu, do níž byly patenty zaslané městu doslovně opisovány. Pokud purkmistr usoudil, že jde o důležitý patent, nechal svolat mimořádnou radu města, případně i celou obec, na níž byl dokument přečten (Instrukce § 78).

Velmi důležitou osobou pro život města byl městský rychtář, který byl jedním z obecních starších. Svou přísahu nový rychtář skládal vždy před celou obcí, z rukou starosty přijímal odznak své moci, rychtářskou hůl. Úřad rychtáře byl výkonným úřadem. Rychtáři městská rada určila pro výkon jeho agendy čtyři pomocníky z řad

---

⁶² MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 108-109

⁶³ tamtéž, s. 109

⁶⁴ tamtéž, s. 110

radních nebo z ostatních měšťanů. Rychtář dohlížel na spořádaný a příkladný život celého města, soudil menší prohřešky obyvatel města a o své činnosti podával zprávy městské radě, s níž se také, v případě potřeby, radil (Instrukce § 16). Společně s ostatními staršími byl určitou protiváhou městské rady a purkmistrů (Instrukce § 12).

Instrukce z roku 1739 ale v podstatě obecní starší vyřadila z vedení města, jejichž počet snížila z dvanácti na šest. Obecní starší se od této chvíle neúčastnili všech jednání rady, ale jen těch, na které byli pozváni a kde se projednávaly záležitosti dotýkající se celého města. Jako příklad takových záležitostí Instrukce v § 18 uvádí jednání o taxách na chléb, maso, případně jiné potraviny. Obecní starší měli vystupovat jako zástupci měšťanů a společně s rychtářem hájit jejich prospěch.⁶⁵

Instrukce v §§ 21 a 22 ještě ustavuje 4 účetní revidenty, kteří měli kontrolovat hospodaření města, pokladnu a veškeré ostatní účty, měli aktivně vymáhat staré dluhy a zároveň dohlížet na to, aby nevznikaly dluhy nové. Výsledky účetních revizí byly předkládány radě, která v případě zjištěných nedostatků měla sjednat nápravu.

Jediným nevoleným a zároveň i jediným placeným městským úředníkem byl písař neboli syndikus.⁶⁶

Jeho plat činil od roku 1696 za čtvrtletí 25 zlatých (v polovině 18. století byla částka zvýšena na 30 zlatých), navíc dostával ještě deputát v obilí a měl právo se účastnit všech „pohoštění“ (Ergötzlichkeiten), které byly radě během roku povoleny⁶⁷.

Detailní popis průběhu každoroční obnovy městské rady v Karlových Varech, jakož i výčet městských úředníků jmenovaných městskou radou v rámci této obnovy, obsahují radní protokoly z roku 1749 uchované v Archivu města Karlovy Vary, na jejichž základě ji velmi podrobně popisuje například Dr. Karl Ludwig v monografii *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*⁶⁸, nebo karlovarský archivář a historik PhDr. Antonín Mařík v článku *Správa města, písaři a archiv Karlových Varů*⁶⁹. Tento

---

⁶⁵ MAŘÍK, Antonín. *Archiv města Karlovy Vary. Spisový materiál. Díl 1: Registrurní pomůcky*. AM Karlovy Vary, 2012, s. 5-9

⁶⁶ MAŘÍK, Antonín. *Správa města, písaři a archiv Karlových Varů*. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 106-110

⁶⁷ LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81, s. 8

⁶⁸ LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81.

⁶⁹ MAŘÍK, Antonín. *Správa města, písaři a archiv Karlových Varů*. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 105-178

způsob obnovy městské rady a jejího složení se udržel až do roku 1788, kdy jej zrušil císař Josef II.⁷⁰

Po volbě rady se tradičně konala hostina u úřadujícího starosty, které se účastnili nově zvolení radní, rychtář a městský písař⁷¹. Instrukce v § 14 stanoví maximální obnos na tuto hostinu ve výši 28 zlatých. Toto ustanovení může mezi ostatními ryze procesními články Instrukce působit trochu nepatříčně. Má ale v kontextu dobového důrazu na střídmost a umírněnost určitě své opodstatnění.

Bližší náhled na náklady na pohoštění členů rady přináší Dr. Ludwig⁷². Zatímco v roce 1595 činily výdaje na pravidelnou hostinu při obnově radnice 9 zlatých, 16 grošů a 2 denáry, v roce 1618 už to bylo 29 zlatých, 23 grošů a 6 denárů. Hostina se dokonce konala i v roce 1605, tj. rok po nejničivějším požáru města, náklady na ní činily 7 zlatých, 19 grošů a 3 denáry. Také v roce 1646, bezprostředně poté, co bylo město vyplněno švédským vojskem, se na hostinu vydalo 21 zlatých, 9 krejcarů a 2 denáry.

Instrukce z roku 1739 zrušila veškeré ostatní hostiny, které se do té doby pro městskou radu a úředníky hradily z městské pokladny. Jednalo se například o hostinu při svátku sv. Martina, hostinu při vyrovnávání kovářských účtů, masopustní hostinu nebo o občasně pohoštění při vypořádávání úředních účtů.⁷³

I přes snahu o zajištění transparentnosti při volbách městských radních i jmenování úředníků i navzdory jejich povinné přísaze, že budou svěřené funkce vykonávat řádně a čestně, lze z ustanovení Instrukce z roku 1739 vytušit nedůvěru ústřední moci ve volené radní i jmenované úředníky.

Vyjádření této nedůvěry lze spatřovat například ve zdvojování osob v jednotlivých úředních funkcích, kde si oba úředníci byli rovni. Tato praxe, kromě požadavku na zajištění řádného chodu a všech činností úřadu, může mít příčinu i ve snaze zajistit dohled jednoho úředníka nad druhým, zda se nedopouští nějakého nekalého jednání.

Otevřeněji deklaruje nedůvěru v čistotu výkonu funkce v nejlepším zájmu města a jeho měšťanů zákaz, aby v radě zasedaly osoby vzájemně spřízněné či sešvagřené, a zároveň vyloučení z volby do rady těch kandidátů, jejichž řemeslo bylo tzv. pod taxou,

---

⁷⁰ LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81, s. 4

⁷¹ tamtéž, s. 8

⁷² tamtéž, s. 8-9

⁷³ tamtéž, s. 9

například pekařů, řezníků či rybářů (Instrukce § 13). Purkmistři se navíc nesměli bez vědomí rady scházet ke svým jednáním jinde než na radnici, a stejně tak, jako ostatní radní, nesměli zastávat žádné další úřady kromě komorního (Instrukce § 15). Tato omezení měla zamezit korupčnímu jednání členů městské rady, protěžování či příležitostem ovlivňovat rozhodnutí rady (zejména při jednání o výších tržních cen masa, chleba, ryb atd.) ve svůj prospěch.

Kromě úředního dohledu na dodržování nejrůznějších předpisů, příkazů i zákazů se celou Instrukcí prolíná i snaha zapojit do kontrol poctivosti obchodníků a ostatních obyvatel města i širokou veřejnost. Mnoho paragrafů obsahuje možnost vyplacení finanční odměny těm, kdo zjistí a oznámí nějaké porušení předpisů, nekalé obchodní praktiky, lesní či vodní pých a podobně. Tyto odměny denunciantům měly být vypláceny z vymožených pokut za ten daný konkrétní prohřešek.

Nejčastěji je bdělost veřejnosti takto podporována u běžných každodenních činností obyvatel města, zejména v záležitostech obchodu a obstarávání obživy apod. Například celou polovinu z pokuty 4 tolarů má získat ten, kdo oznámí, že pivní šenk nemá k dispozici povinné cínové etalony označené městskou pečeti pro kontrolu dodržování správné míry čepovaného piva (Instrukce § 34). Na 2 z celkem 4 tolarů si má přijít i ten, kdo oznámí prodej potravin na jiném, než magistrátem určeném místě, a v jiném, než určeném čase (Instrukce § 35). Denunciantovi má připadnout také 1/3 z 2 tolarů za nahlášené nerespektování pravidel rybolovu v městských vodách (Instrukce § 58) a 1/2 z pokuty 2 tolarů za porušení zákazu lovu ptáků v neděli a o svátcích (Instrukce § 122).

3.3.2. Měšťané a ostatní obyvatelé města

Karlovy Vary měly v roce 1742 celkem 972 obyvatel a zhruba 350 domů⁷⁴.

Ale zdaleka ne všichni obyvatelé města se však mohli těšit výsadám, které náležely výhradně měšťanskému stavu.

Měšťanem mohl být svobodný muž, trvale žijící ve městě, s určitou výší majetku, která dokázala zajistit obživu jemu a jeho rodině. Jako příslušník měšťanského stavu se mohl narodit, nebo, po splnění určitých podmínek, se mohl měšťanem stát. V době raného novověku však rod, tradice a původ působily ještě hodně silně a příslušníci měšťanstva ze starých vážených rodin mohli doufat ve vyšší politické a mocenské

---

⁷⁴ BECHER, Karl, ed. *Festschrift zur 74. Versammlung Deutscher Naturforscher und Aerzte*. Karlsbad: Hofbuchdruckerei A. Haase, Prag, 1902, s 488.

postavení ve veřejném životě, než „noví“ měšťané, kteří dokázali splnit podmínky přijetí do měšťanského stavu až v průběhu svého života.⁷⁵

Být měšťanem zajišťovalo člověku podíl na politické moci, tj. na městské samosprávě. To znamená, že mohl jednak radu a úředníky volit, nebo mohl být i zvolen do některého městského úřadu. Protože úřady byly až na výjimky čestné, tj. nebyly honorované, předpokládalo to určitou movitost, která měšťanovi dovolila trávit čas v úřadě, aniž by byla ohrožena schopnost uživit rodinu. A kromě toho být měšťanem předpokládalo vést příkladný, morální a čestný způsob života.⁷⁶

Sociální struktura novověkého města byla složitá.

Nejvyšší vrstva měšťanů se etablovala většinou ze starých a zámožných měšťanských rodin. Příslušníci patriciátu obsazovali důležité městské úřady a v jejich rukou se tak prakticky kumulovala politická moc ve městě.

Střední vrstvu tvořili řemeslníci, menší obchodníci, střední úřednictvo, učitelé atd. Ti mohli, pokud byli si to mohli finančně dovolit a byli zvoleni, vykonávat některé městské úřady a podílet se tak na městské samosprávě.

Spodní vrstva byla velmi různorodá. Mohli sem patřit jak zchudlí řemeslníci, tak žebráci. Patřili sem nádeníci, tovaryši, dělníci, sloužící, řemeslníci tzv. nepočestných živností, a podobně. Ti již žádnou možnost ovlivňovat dění ve městě neměli. Neměli většinou žádný velký majetek, málokdy vlastnili ve městě dům.⁷⁷

Zvláštností v případě Karlových Varů je skutečnost, že mezi obyvateli města nenajdeme žádné Židy. Jak už bylo zmíněno výše, Židé neměli na základě privilegia propůjčeného městu českým králem Vladislavem II. Jagellonským v roce 1499 právo ve městě trvale bydlet. Mohli pobývat ve městě pouze v době lázeňské sezóny.

3.3.2.1. Získání měšťanského práva

Měšťanské právo bylo možné za určitých okolností získat.

Instrukce v § 23 popisuje způsob, jak bylo možné žádat o udělení měšťanského práva. Žadatel nejprve musel požádat úřadujícího purkmistra, aby směl předstoupit před radu a přednést jí svou žádost. Měl přitom předložit rodný list, potvrzení o dobrém chování a také potvrzení o tom, že je katolické víry. Ti, kteří přicházeli z ciziny a byli

---

⁷⁵ DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)/II*. Přeložil Martina NOVÁKOVÁ. Praha: Argo, 2006. Každodenní život. ISBN 8072038125, s. 74 a 80

⁷⁶ tamtéž, s. 81

⁷⁷ tamtéž, s. 78, 79

jiného než katolického vyznání, museli buď ke katolictví konvertovat, nebo jejich žádost o udělení měšťanských práv byla zamítnuta. Lze předpokládat, že v takovýchto případech bylo přestoupení na katolickou víru aktem ryze účelovým⁷⁸.

Za čtrnáct dní se žadatel dostavil znovu, uhradil do pokladny předepsaný poplatek a odpřisáhl věrnost pravé katolické víře. Následně ještě složil měšťanskou přísahu před radou a přijetí do měšťanského stavu bylo stvrzeno rukoudáním úřadujícím purkmistrovi.

Následný § 24 ještě zdůrazňoval, aby měšťanské právo nebylo uděleno nikomu, kdo je neklidné povahy, kdo vede zahálčivý život nebo je jinak podezřelý. Z tohoto ustanovení lze usuzovat na to, že i v případě, že uchazeč splnil všechny výše uvedené podmínky a přesto způsobem svého života nebudil důvěru a nesplňoval očekávání, která byla na člena měšťanského stavu v otázkách cti a morálky kladena, mohlo mu být přiznání měšťanských práv odepřeno.

Pro stanovení výše poplatku za udělení měšťanského práva Instrukce určuje postupovat podle sazebníku vydaného císařovnou Eleonorou v roce 1711. Výše poplatku určeného Komoře byla rozdělena podle výše majetku žadatele do celkem 5 tříd:

- v 1. třídě, kdy základní majetek nepřesáhne částku 1.000 zlatých, činí poplatek 11 zlatých 40 krejcarů
- v 2. třídě, kdy je majetek žadatele v částce do 5.000 zlatých, činí poplatek 23 zlatých 20 krejcarů
- v 3. třídě, pro majetek žadatele v rozmezí 5.000 – 10.000 zlatých, činí poplatek 35 zlatých
- v 4. třídě, pro majetek žadatele 10.000 – 20.000 zlatých, pak činí poplatek 46 zlatých 40 krejcarů
- 5. třída je určena pro žadatele disponující majetkem v hodnotě vyšší než 20.000 zlatých, zde pak činí poplatek 70 zlatých.

Sazebník ještě určuje maximální výši poplatku (již bez udání výše majetku žadatele) na 116 zlatých a 40 krejcarů, z čehož lze usuzovat, že výše poplatku pro mimořádně bohaté žadatele mohla být již bez stanovení výše majetku žadatele městem zvýšena až na tuto maximální částku.

---

⁷⁸ MAŘÍK, Antonín. Otázka náboženské snášenlivosti v Karlových Varech v době pobělohorské. Mařík, Antonín. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha : Aleš Skřivan 8, č. 11-12, (1997), s. 261.

Kromě poplatku pro Komoru má žadatel další třetinu z vyměřené taxy za přidělení měšťanských práv uhradit Kanceláři. A konečně sazebník přiznává i odměnu městskému sluhovi ve výši dle příslušné třídy:

v 1. třídě	1 zlatý 10 krejcarů
v 2. třídě	2 zlaté 20 krejcarů
v 3. třídě	3 zlaté 30 krejcarů
v 4. třídě	4 zlaté 40 krejcarů
v 5. třídě	5 zlatých 50 krejcarů ⁷⁹ .

O nově přijatých měšťanech je v Instrukci ještě zajímavá zmínka v ustanoveních týkajících se hasičského řádu. Konkrétně v § 98 je nově přijatým měšťanům uloženo zakoupit na své náklady kožené vodní vědro, které by bylo možné použít k hašení v případě požáru. Město tuto povinnost odůvodňuje nedostatkem financí na zakoupení dostatečného počtu vodních věder a zároveň dodává, že tato povinnost nezakládá povinnému žádný nárok na snížení poplatku za přijetí do měšťanského stavu.

3.3.2.2. Ztráta měšťanského práva

Měšťanské právo mohl měšťan i ztratit. Ztráta měšťanských práv ale byla zřejmě jedním z nejtěžších trestů, neboť se potrestaný a celá jeho rodina ocitli rázem na okraji společnosti.

Instrukce hrozí ztrátou měšťanských práv například při skutku odepření pomoci při hašení požáru (§ 81) nebo za neoprávněný vývoz karlovarské vody (§ 65). Proč právě tyto dva prohřešky pokládalo město za natolik závažné? Domnívám se, že v obou případech se jedná o skutek, při němž měšťan upřednostňuje osobní prospěch před zájmem města a to bylo nepřijatelné, bylo to nečestné a měšťana nehodné. Ten, kdo odmítne přijít na pomoc s hašením požáru, i ten, kdo poruší zákaz vyvážet karlovarskou vodu, vědomě škodí městu a ostatním měšťanům a nezaslouží si tedy být součástí jejich společnosti.

---

⁷⁹ SEIDL, Johann. *Allgemeine Taxnorme für alle Gegenstände obrigkeitlicher und richterlichen Amtshandlungen* [online]. Prag: Caspar Widtmann, 1802. [cit. 2018-06-26] s. 31-33. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=wfpEAAAACAAJ&pg=PP5&lpg=PP5&dq=SEIDL,+Johann.+Allgemeine+Taxnorme&source=bl&ots=gTz1zWLDsp&sig=8glhReXpy6A7eNTyG_wMui1ogA0&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi zkt_ahfTbAhVGKewKHVa2BfMQ6AEIKjAA#v=onepage&q=SEIDL%2C%20Johann.%20Allgemeine%20Taxnorme&f=false

3.3.3. Cizinci a lidé na okraji společnosti

Města jsou místem, která vždy přitahovala a přitahují příchozí „zvenčí“. Ať už se jedná o obchodníky, návštěvníky, řemeslníky, vojáky nebo žebráky a tuláky. Láká je možnost výdělků, příjemně či užitečně stráveného času, snadné kořisti, živobytí.

Pro většinu měst byli tito příchozí určitým způsobem nedůvěryhodní, bylo třeba zjišťovat důvod návštěvy města, jejich původ, zdravotní stav. Dalo by se říct, že každý příchozí představuje určité nebezpečí a v zájmu bezpečí města a ochrany živobytí jeho řádných obyvatel je nezbytné prověřit důvěryhodnost a dobré úmysly osob do města vstupujících.

Za důvěryhodné byli považováni ti, kteří se mohli prokázat nějakým platným dokladem, tj. například vandrovním listem či pasem vystaveným určitou veřejnou autoritou. Pasy zároveň obsahovaly i potvrzení, že se v oblasti, odkud člověk přichází, nevyskytuje žádná nakažlivá choroba, tzv. potvrzení o „zdravém povětří“⁸⁰. V 18. století tato potvrzení pro chudé, kteří opouštěli Karlovy Vary, vystavovalo i město Karlovy Vary, jak dokládá tištěný formulář uchovaný v Archivu města Karlovy Vary (viz Příloha č. 5)⁸¹.

Znění tohoto potvrzení o zdravém povětří přeložené do češtiny:

„My, purkmistr a rada císařského města Karlovy Vary

potvrzujeme a dáváme tímto veřejně na vědomí, že u nás ve městě, stejně jako v jeho okolí, chvála Pánu Bohu, je čerstvý, zdravý a čistý vzduch, také že zde nejsou žádné přenosné a nakažlivé nemoci;

Toto na náležitou prosbu dosvědčujeme tomu ..... , který se zde při vší své bídě a chudobě ..... týdnů léčil a užíval křesťanské almužny; jenž se rozhodl opět odejít a jinde pokorně žádat křesťany s dobrým srdcem o pomoc, nechť mu je umožněn všude ochotně volný průchod, pomoc a doprava současně s pasem, což stvrzujeme obecními malými městskými pečeti.

Tak stalo se v císařských Karlových Varech dne.....roku“

---

⁸⁰ HIML, Pavel. *Zrození vagabunda: neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Argo, 2007. Každodenní život, sv. 38. ISBN 978-80-7203-917-3, s. 295

⁸¹ Státní okresní archiv Karlovy vary, fond Archiv města Karlovy Vary, ev.č. 3114

Karlovy Vary mají v souvislosti s přijímáním cizinců⁸² jednu zvláštnost. Povinnost přijmout osoby zvenčí, lázeňské hosty, a řádně se o ně starat, jim byla připsána již Karlem IV. při udělení městských privilegií⁸³. Prosperita celého města byla přímo závislá na počtu návštěvníků, kteří do města přijeli, na jejich movitosti, spokojenosti a délce pobytu. Byli nezbytnou součástí života města.

Město přijímalo lázeňské hosty nejen bohaté, ale i chudé.

Pro movité lázeňské hosty byla přímo u Vřídla na břehu řeky Teplé vystavěna řada koupelen, některé z měšťanských domů mělo pro hosty, kteří v nich byli ubytováni, dokonce svoje koupelny a malé lazební, do kterých byla dřevěnými koryty rozváděna vřídelní voda. Řada z bohatých lázeňských hostů přijížděla i se svými osobními lékaři, i když už od 16. století ve městě působili známí a vážení lázeňští lékaři místní. Po druhém ničivém požáru města v roce 1759 se ale začínají pro bohaté návštěvníky budovat velké a moderní lázeňské domy, které postupně tyto malé koupelny a lazební vytlačují.⁸⁴

Pro méně bohaté a dokonce i pro zcela nemajetné lázeňské hosty byly už velmi záhy po založení lázní zřízeny společné lázně (jedna pro muže, druhá pro ženy). Zákaz přístupu do společné lázně měly jen osoby nemocné svrabem, malomocenstvím a příjící. Ale ani na tyto osoby město nezapomínalo a vyhradilo jim zvláštní lázeňské jizby nejprve v blízkosti Vřídla v tzv. hulánských lázních, později v městském špitále sv. Ducha, kam byla léčivá voda také přiváděna. Zcela nemajetní nemocní (jak místní, tak cizinci), kteří si na městské radě vyžádali potvrzení, měli koupel ve společné lázni zdarma, ostatní za ní museli platit⁸⁵.

Apel města na uctivé a dobré chování obyvatel města k lázeňským hostům je zakotven i v Instrukci z roku 1739, konkrétně v §§ 71 – 73. Z vyznění daných ustanovení vyznívá, že město mělo přitom na mysli movité návštěvníky, kterých je třeba si vážit, protože jak město samotné, tak i každý měšťan, řemeslník a obchodník z nich má užitek. Ať už kasíruje peníze za pronájem pokojů, prodává zboží či služby. Zároveň jsou místní nabádáni k tomu, aby nezadávali jakékoliv příčiny k neshodám, ale

---

⁸² pozn. pojem „cizinec“ pro účely této bakalářské práce používám souhrmně pro všechny osoby, které nejsou v rámci tehdejšího vnímání považovány za místní, tj. jak pro cizince z jiných zemí, tak i pro příchozí z jiných oblastí českých zemí

⁸³ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2004. ISBN 80-85853-73-6, s. 43

⁸⁴ tamtéž, s. 47, 63

⁸⁵ tamtéž, s. 59

naopak, aby se snažili hosty co nejdéle ve městě udržet svou vstřícností a ochotou. Tato vstřícnost ale měla i svou druhou stranu, která byla motivovaná více ekonomickými zájmy měšťanů. Zřejmě se často stávalo, že měšťané, kteří měli ve svých domech prázdné hostinské pokoje, se snažili za každou cenu nalákat příjíždějící hosty a již při jejich příjezdu jim vybíhali v ústrety. Lze se domnívat, že při tom mezi jednotlivými měšťany mohlo docházet k nedůstojným hádkám a výtržnostem, pokud se jich seběhlo víc najednou a snažili se přesvědčit hosty, aby se ubytovali právě u nich. Sváříci se měšťané před zraky hostů jistě nebyli právě příjemnou vizitkou města a tak § 72 Instrukce vyzývá, aby v zájmu zabránění těchto nepokojů majitelé domů při každém zaznění trubky nevybíhali na ulici a raději nechali hosty, aby se sami rozhodli a v klidu se ubytovali.

Atraktivita výdělku při pronájmu hostinských pokojů byla bezesporu velmi vysoká, zejména když uvážíme, že mnozí lázeňští hosté trávili v lázních i několik měsíců, nebo třeba celou lázeňskou sezónu, která trvala od května do konce září. Příjížděli často s celou rodinou, v případě významných hostů i se služebnictvem a dalším doprovodem.

Paragraf 51 Instrukce se pak snaží zamezit další nekalé praktice. Tou je odlákávání již ubytovaných lázeňských hostů k přestěhování do domu jiného měšťana. A jestliže lákání hostů při příjezdu není v Instrukci nijak sankcionováno, za odlákávání hostů již ubytovaných hrozí pokuta propadnutí poloviny platu za tento pronajatý byt.

S klesající movitostí návštěvníka stoupala ostražitost strážných a městských sluhů. Bohaté návštěvníky již zdaleka vyhlížela hlídka z městské zámecké věže a vítaly je při průjezdu městskými branami slavnostní fanfáry. Chudý cizinec byl při příchodu naopak zastaven městským sluhou a nemohl-li se prokázat řádným dokladem, nebyl do města vůbec vpuštěn (Instrukce §129).

Karlovy Vary byly bohatým městem, kam příjížděli bohatí hosté. To sem lákalo nejrůznější „herrlosen Gesindl“, tj. chátru bez pána, vagabundy, povaleče a žebráky. Město se snažilo všemožně uchránit jak měšťany, tak zejména lázeňské hosty před obtěžováním ze strany těchto nežádoucích osob na okraji společnosti. Proto měl rychtář především o nedělích a svátcích dohlížet na to, aby žebráci a jiná chátra nepohoršovala věřící na ulicích po cestě na bohoslužbu, ale naopak, měl je přimět k návštěvě kostela a k poslechu slova Božího (Instrukce § 2).

Instrukce v §§ 129 - 131 upravuje způsob, jak zacházet se žebráky, tuláky a vagabundy. Především je zde jasně patrné odlišování „domácích“ žebráků od „cizích“, tj. těch, kteří mají nárok být ve městě trpěni a má jim být pomozeno, od těch, kteří nárok na tuto podporu nemají a nemají být ani vpuštěni do města.⁸⁶

Ale ani místním, tj. domácím, žebrákům nebylo dovoleno žebrat vždy a všude. Naopak, i při žebrání byl nastaven přísný řád. Místní žebráci se měli vždy ve středu a v sobotu dopoledne shromáždit u špitálu. V doprovodu žebráckého rychtáře všichni společně prošli městem a sbírali almužny do kasičky. Po obchůzce pak žebrácký rychtář peníze mezi chudé rozdělil. Za žebrání v jiný čas a na jiném místě, než bylo stanoveno, hrozilo žebrákovi, byl-li přistižen, vyhnání drábem.

Co se týče vagabundů, tuláků a jiných podezřelých osob, těm byl pobyt zakázán dokonce i v okolních vesnicích a lesích. Cizí chudé ženy a muži, kteří si chtěli ve městě zajistit obživu praním prádla, představovali pro místní pradelny a posluhovače nežádoucí konkurenci. Mohli se proto zdržovat ve městě a shánět si obživu posluhou jen se souhlasem své vrchnosti a s úředním povolením. Za toto povolení měli zaplatit komornímu úřadu ročně poplatek 3 zlaté.

3.3.4. Chudinská péče, špitál sv. Ducha

K ubytování místních i cizích chudých a nemocných byl ve městě zřízen už koncem 15. století špitál sv. Ducha. Šlikové, kteří stáli u jeho zrodu, již v roce 1531 postavili modernější nový špitál, který pak sloužil až do roku 1823⁸⁷. Špitál patřil městu, které zajišťovalo jeho provoz a vedlo a kontrolovalo špitální účty⁸⁸. Instrukce nařizuje (§11) nakládat s penězi určenými na provoz špitálu velmi obezřetně, řádně je zúčtovávat a dbát na to, aby byly finance vynakládány účelně. K úhradě nákladů na zajištění obživy chudých ve špitálu byl určen pravidelný roční poplatek z horního úřadu Horního Slavkova, který přikázal od roku 1562 odvádět císař Ferdinand I. Instrukce však konstatuje, že dluh na tomto poplatku činí již 1067 zlatých, a přikazuje jak vymožení dlužné částky, tak i nastavení opětovné pravidelné platby daného poplatku. Proč došlo k pozastavení výplaty daného poplatku osvětluje karlovarský historik August Leopold Stöhr. Horní úřad v Horním Slavkově platil určený poplatek

⁸⁶ HIML, Pavel. *Zrození vagabunda: neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Argo, 2007. Každodenní život, sv. 38. ISBN 978-80-7203-917-3, s. 315

⁸⁷ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2004. ISBN 80-85853-73-6, s. 29

⁸⁸ MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 112

dlouhá léta pravidelně, městská rada ale nepředkládala řádné zúčtování, proto od roku 1708 horní úřad už daný poplatek neuhradil.

Jedním z dalších zdrojů financování provozu špitálu byly poplatky od lázeňských hostů, tzv. „Badegeld“, předchůdce dnešní lázeňské taxy⁸⁹, na jejichž vybírání získali Šlikové privilegium od českého krále Vladislava II. Šlikové právo použít výtěžek z těchto poplatků předali roku 1531 městu Karlovy Vary s tím, že bude použit pro špitální chudé, kterým tak mohla být financována jejich léčba u termálních pramenů.

Ale ani poplatky od lázeňských hostů nepokryly zcela potřeby špitálu. Na jeho provoz byly dále určeny nejrůznější renty, finanční dary i odkazy bohatých měšťanů a lázeňských hostů.⁹⁰

Dobročinnost a starost o chudé a nemocné vychází z křesťanské lásky k bližnímu. Almužny chudým a dary či odkazy církvi nebo institucím, které se o chudé a potřebné staraly, byly zároveň chápány i jako prostředek, který mohl pomoci dárcům vykoupit se z svých hříchů a zkrátit pobývání v očištění po smrti.⁹¹

3.3.5. Konfesijní poměry, postoj k jinověrcům z pohledu kosmopolitního charakteru města

V Karlových Varech byla farnost již od samého počátku spravovaná řádem Křižovníků s červenou hvězdou, řádem ryze českým, který založila ve 30. letech 13. století Anežka Česká. Již v roce 1240 začali Křižovníci působit z pověření krále Václava I. v nedalekém Sedleci. Odtud se řád rozšířil do Lokte a do Chebu a po založení Karlových Varů přebírá i správu nad kostelem Sv. Máří Magdaleny, u kterého je v roce založena farnost. S výjimkou období, kdy bylo město protestantské, luteránské, tj. v letech 1554 – 1624⁹², působí Křižovníci s červenou hvězdou v Karlových Varech stále až do dnešních dnů.⁹³

⁸⁹ pozn.: zatímco dnešní lázeňská taxa je určena na zvelebování lázní ve prospěch všech jejich pacientů a hostů, „Badegeld“ byl příspěvek určený výhradně pro podporu špitálních chudých (viz HRADÍLKOVÁ, Jitka. K historii lázeňské taxy v Karlových Varech. Jitka Hradílková. In: VII. *Historický seminář Karla Nejdla* : Karlovy Vary, 30. listopadu 1997 / Karlovy Vary : Úřad města Karlovy Vary, 1998 s. 29)

⁹⁰ STÖHR, August Leopold. *Kaiser Karlsbad und dieses weit berühmten Gesundheitsortes Denkwürdigkeiten für Kurgäste, Nichtkurgäste und Karlsbader selbst* [online]. Gedruckt von Johanna Franieck, Karlsbad 1817. [cit. 2018-06-26] s. 279. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=_6dOAAAACAAJ&pg=PA248&lpg=PA248&dq=ST%C3%96HR,+August+Leopold.+Kaiser+Karlsbad&source=bl&ots=G7nZ1rGnW1&sig=mz2gkPy743trM00SOnDddQSFuw1&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiLibuRiTbAhUHsaQKHdBpCIs4ChDoAQgvMAE#v=onepage&q=ST%C3%96HR%2C%20August%20Leopold.%20Kaiser%20Karlsbad&f=false

⁹¹ BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Naďa PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVÁČKA. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1999-. ISBN 80-7185-264-3, s. 197

⁹² LEHNART, Joseph Johannes. *Carlsbads Memorabilien vom Jahre 1325 bis 1839* [online] 29, 42. Druck und Papier von Gottlieb Haase Söhne 1840. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z:

Křížovníkům s červenou hvězdou bylo v roce 1698 uděleno patronátní právo. Děkana vybírala rada města ze tří řádem navržených kandidátů. Město kontrolovalo kostelní účty a mělo dohlížet na to, aby hospodaření fary bylo vždy řádně a včas vyúčtováno.

Katolická víra byla od doby Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 jediným přípustným vyznáním i v Karlových Varech. A i když už od roku 1624 působil ve farnosti opět katolický farář, špatné vztahy mezi ním a městem přestup měšťanů na katolickou víru zbrzdily. Teprve když došlo k výměně faráře, přestoupili 25. března 1628⁹⁴ karlovarští měšťané hromadně na katolickou víru. Poté císař vrátil městu veškerá privilegia a zkonfiskovaný majetek zabavený po bitvě na Bílé hoře. Hromadná konverze tak byla motivována spíše zjištěnými důvody, než snahou navrátit se k pravé víře⁹⁵. Lze předpokládat, že vzhledem k dlouhému působení protestantů v Karlových Varech a přetrvávajícímu silnému vlivu Německa v oblasti mohli mezi měšťany zůstat skrytí nekatolíci.⁹⁶

Jak důležitou úlohu hrála víra a úcta k ní v životě města a měšťanů, lze vyčíst i z Instrukce z roku 1739, v níž je věcem víry věnováno hned několik úvodních paragrafů.

Úctu a lásku k Bohu mají lidé vyjadřovat svým počestným a mravným životem, mají Boha velebit, dodržovat Boží zákony. Bezbožné a neřestné chování má být náležitě potrestáno. Zejména purkmistři, radní i městští úředníci mají jít všem lidem příkladem, mají se účastnit bohoslužeb o nedělích a o svátcích, jakož i veřejných procesí (Instrukce § 1). Úkolem rychtáře je jednak zajistit pořádek v okolí kostela, aby přichozí věřící nebyli obtěžováni poflakující se bezbožnou chátrou, za druhé má všechny přimět, aby si

---

<https://books.google.cz/books?id=Ztc8AAAACAAJ&pg=PA396&lpg=PA396&dq=LENHART,+Joseph+Johannes.+Carlsbads+Memorabilien&source=bl&ots=GEuurotrAx&sig=FqJqtCeAbo8Ea21cUM9OkStuoKc&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi6q4jsiPTbAhVO16QKHQmNAEQQ6AEIOTAC#v=onepage&q=LENHART%2C%20Joseph%20Johannes.%20Carlsbads%20Memorabilien&f=false>

⁹³ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2004. ISBN 80-85853-73-6, s. 31

⁹⁴ LEHNART, Joseph Johannes. *Carlsbads Memorabilien vom Jahre 1325 bis 1839* [online] s. 29,43. Druck und Papier von Gottlieb Haase Söhne 1840. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=Ztc8AAAACAAJ&pg=PA396&lpg=PA396&dq=LENHART,+Joseph+Johannes.+Carlsbads+Memorabilien&source=bl&ots=GEuurotrAx&sig=FqJqtCeAbo8Ea21cUM9OkStuoKc&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi6q4jsiPTbAhVO16QKHQmNAEQQ6AEIOTAC#v=onepage&q=LENHART%2C%20Joseph%20Johannes.%20Carlsbads%20Memorabilien&f=false>

⁹⁵ SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1962, s. 77,79

⁹⁶ MAŘÍK, Antonín. Otázka náboženské snášenlivosti v Karlových Varech v době pobělohorské. Mařík, Antonín. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha : Aleš Skřivan 8, č. 11-12, (1997.) s. 263.

šli poslechnout slovo Boží. Protože kvůli těm, kdo zanedbávají víru a navíc zlé skutky činí, Bůh trestá celé město velkou bídou. Takovým lidem v šencích nebude naléváno pivo (Instrukce § 2)

Na několika řádcích se nám poodkrývají podstatné rysy tehdejší zbožnosti. Na jedné straně chvála Boha a úcta němu, příkaz k mravnému a zbožnému chování, počestnost a víra proklamovaná navenek. Na druhé straně strach, že nepodaří-li se přivést bezbožníky a hříšníky k pravé víře, stihne všechny od Boha veliký trest. Aby se tak nestalo a město zůstalo ušetřeno, pomáhá církvi v jejím poslání světská moc. Posílá rychtáře, aby přivedl do kostela ty, co jsou ve víře příliš vlažní, než aby přišli sami. A tam, kde ani on neuspěje, trestá zatvrzelé a nenapravitelné bezbožníky zákazem šenkování.

Aby se měšťané a ostatní obyvatelé města mohli o svátcích a nedělích věnovat věcem víry, byl ve městě v tyto dny omezen běžný provoz. V době bohoslužby bez povolení duchovenstva (a pouze v případech nejvyšší nouze, které ovšem nejsou dále specifikovány) nesměli řemeslníci pracovat, kupci rozkládat své krámy a formani se svými vozy se měli vůbec držet v tyto dny mimo město. Prodávat se směly jen základní potraviny (maso, pečivo, zelenina), aby se měšťané mohli zásobit vším potřebným, a to pouze ráno před bohoslužbou do 08:00 hodin. Odpoledne už byl režim volnější, kupecké krámy a řemeslnické dílny mohly mít částečně otevřeno. Za porušování hrozily přísné tresty, pro zámožné kupce a řemeslníky pokuty, pro ostatní pak vězení (Instrukce § 3).

Proti římsko-katolické církvi, která jako jediná vede ke spáse, nemají nic činit ani ti, kdo přichází (hosté), ani nikdo z měšťanů a obyvatel města. Představení města v čele s purkmistrem mají bránit pronikání jiných vyznání do města a přispívat k vymýcení skrytého kacířství. Pomáhat jim v tom mají císařské patenty a protikacířská nařízení. Pozor bylo třeba dávat zejména na dovoz nedovolených knih a kacířské emisary, zakázáno bylo zapřádat disputace o věcech víry s jinověrci, neboť z toho povstávají jen mrzutosti (Instrukce § 4).

Karlovy Vary jako lázeňské město, které bylo otevřeno všem cizincům, muselo počítat s tím, že mezi lázeňskými hosty budou i lidé jiného než katolického vyznání. Protože lázeňští hosté pro město i jeho obyvatele znamenali zdroj obživy, bohatství a prosperity, nebylo možné odmítat je z důvodu odlišného vyznání. Jak věhlas lázní rostl, stále častěji přijížděli do města i členové význačných šlechtických rodů, dokonce i

panovníci se svými dvory, z německých, často protestantských, zemí (Sasko, Hannoversko, Prusko). Karlovy Vary si velmi oblíbil i Petr I. Veliký, který by pravoslavného vyznání⁹⁷.

Karlovarští měšťané prý byli ve věci víry svých hostů velmi tolerantní a na vyznání se jich ptali jen velmi zřídka⁹⁸. Nekatolíkům, lázeňským hostům, se shovívavě trpělo velmi mnoho, dokonce i zjevné činy proti katolické zbožnosti. Například, že neprojevovali potřebnou úctu katolickým procesím a nesmekali před nimi. Naopak, otevřeně se jim vysmívali. Městská rada v těchto případech zřejmě příliš nezasahovala a to i přesto, že císař Karel VI. oficiální cestou městské radě nařídil, aby ty, kteří před procesím nesmeknou, z ulice vykázala⁹⁹.

Velmi zvláštní byl vztah města k Židům. Hlavní roli v něm ale s největší pravděpodobností nehrál náboženský rozpor, ale ekonomické zájmy¹⁰⁰. Základem tohoto vztahu bylo privilegium, které městu udělil Vladislav II. v roce 1499 a kterým dal městu Karlovy Vary právo Židy ve městě přijímat, nebo je odmítat. Toto privilegium si karlovarští pak nechávali při každé příležitosti konfirmovat, protože z ekonomického hlediska pro ně bylo nesmírně výhodné. Židé směli přicházet do města jen jako lázeňští hosté v době lázeňské sezóny, nesměli zde trvale bydlet. Velká komunita Židů se usadila v blízkosti Karlových Varů, v Hroznětíně. Židé, kteří se téměř výhradně živili hauzírováním, tj. podomním prodejem, mohli tedy svou živnost provozovat v Karlových Varech vždy jen v době lázeňské sezóny, tj. od začátku května do konce září, a to jen pod rouškou léčebného pobytu. Poté se museli opět odebrat zpět do svých domovů a karlovarským obchodníkům tak ubyla až do další lázeňské sezóny velká konkurence¹⁰¹. Toto privilegium bylo zrušeno až v roce 1848¹⁰².

---

⁹⁷ MAŘÍK, Antonín. Otázka náboženské snášenlivosti v Karlových Varech v době pobělohorské. Mařík, Antonín. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha : Aleš Skřivan 8, č. 11-12, (1997), s. 262

⁹⁸ STÖHR, August Leopold. *Kaiser Karlsbad und dieses weit berühmten Gesundheitsortes Denkwürdigkeiten für Kurgäste, Nichtkurgäste und Karlsbader selbst* [online]. Gedruckt von Johanna Franieck, Karlsbad 1817. [cit. 2018-06-26] s. 46. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=_6dOAAAACAAJ&pg=PA248&lpg=PA248&dq=ST%C3%96HR,+August+Leopold.+Kaiser+Karlsbad&source=bl&ots=G7nZ1rGnW1&sig=mz2gkPy743trM00SOnDddQSFuwl&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiLibuRiTbAhUHsaQKHdBpClS4ChDoAQgvMAE#v=onepage&q=ST%C3%96HR%2C%20August%20Leopold.%20Kaiser%20Karlsbad&f=false

⁹⁹ MAŘÍK, Antonín. Lázeňské město Karlovy Vary a duchovní řády. Mařík, Antonín. In: *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století). Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.-27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, odbočka Brno / Prostějov : Muzeum Prostějovska, 1997 s. 350*

¹⁰⁰ MAŘÍK, Antonín. Otázka náboženské snášenlivosti v Karlových Varech v době pobělohorské. Mařík, Antonín. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha : Aleš Skřivan 8, č. 11-12, (1997), s. 264.

¹⁰¹ ZIEGLER, Ignaz. *Dokumente zur Geschichte der Juden in Karlsbad (1791 - 1869)*. Karlsbad: Rudolf Hengstenberg, 1913, s. 8-10

Z toho, co bylo uvedeno, lze usoudit, že rozdílné vyznání karlovarských obyvatel a lázeňských hostů nebylo na překážku jejich vztahu obchodnímu. Pro karlovarské měšťany a ostatní obyvatele svoboda vyznání neplatila, všichni byli striktně katolické víry (alespoň navenek). Vstřícnému přijetí se v lázních dostávalo všem, pokud do města zavítali jako lázeňští hosté, bez ohledu na jejich víru.

3.3.6. Školství

Ačkoliv ještě počátkem 17. století v Karlových Varech městské školství vzkvétalo, ve městě dokonce fungovala i dívčí škola, po odchodu protestantů nezůstali ve městě žádní učitelé a školství se tak ocitlo v troskách. Městská rada se sice pokusila pověřit v roce 1632 dva měšťany vedením školy, ale jejich kvality zřejmě nebyly nijak valné, takže žáci byli často raději posíláni do farní školy v nedalekém Sedleci.

Dlouho byl při výuce byl kladen důraz na výuku náboženství, ostatní vědomosti mohl žák získat jen za příplatek v privátních hodinách. Koncem 17. století se běžná výuka rozšiřuje i na latinu, čtení, psaní počítání a zpěv. Rektor školy dostával za svou práci týdně jeden zlatý a třicet krejcarů, kantor pak jeden zlatý a patnáct krejcarů. Oběma navíc náležel deputát v obilí. Ve svátek Všech svatých 1. listopadu probíhalo veřejné zkoušení žáků.¹⁰³

Instrukce z roku 1739 zdůrazňuje, že prvotním zájmem města je vyučovat mládež ve všem nezbytném, zejména v náboženství, čtení, psaní a hudbě. K tomu je potřeba zajistit kvalitní a vzdělané učitele (Instrukce § 9). Při každoroční obnově rady byli voleni čtyři školní inspektoři. Dva nebo tři z nich byli z řad purkmistrů, náležel k nim také městský písař. Školní inspektoři měli za úkol každé čtvrtletí provést vizitaci školy, které se zúčastnil i děkan. Inspektoři při vizitacích byli oblečeni do černých plášťů, městský sluha nesl klobouk plný krejcarů a rozdával je pilným žákům. Odměna z městské kasy náležela i těm, kteří vizitace prováděli.¹⁰⁴

Pokud byl výsledek vizitace shledán neuspokojivým, měla být informována městská rada.

Městská rada měla také dohlížet na to, aby i na vesnických školách vyučovali kvalifikovaní školmistři správného vyznání (Instrukce § 10).

---

¹⁰² KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 55

¹⁰³ KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 57

¹⁰⁴ LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81, s. 24, 25

3.4. Obchod a řemesla

Přísnému dohledu městské rady podléhaly záležitosti spojené s obchodem a řemesly.

Městská rada velmi dbala zejména na dodržování kvality a cen základních potravin, velká pozornost byla věnována i zajištění provozování a ochraně a údržbě městského majetku, například městských lesů, které byly zdrojem palivového i užitkového dřeva pro obyvatele města a řemeslníky a zvěřiny, nebo městských vod, jakožto zdroje ryb.

Radní měli pro výkon této agendy k ruce množství pomocníků. Ti nejdůležitější byli každoročně voleni, jak bylo uvedeno v kapitole o obnově rady. Kromě nich měli jednotliví úředníci k dispozici i další pomocníky, kteří přímo spolupracovali na provádění dohledu a kontrol. Například rychtář měl k dispozici dva pomocníky, kteří dokázali oceňovat zboží, a ti mu pomáhali nastavovat cenu pronájmu stánků na tržišti (Instrukce § 56). Na dohled na kvalitu a ceny masa bylo potřeba dokonce čtyř pomocníků (Instrukce § 43), stejně tak na kontroly poctivých vah a cen pečiva u pekařů (Instrukce § 46).

Instrukce z roku 1739 věnuje problematice obchodu a řemesel hodně prostoru. Město se snažilo nastavit taková pravidla, aby pokud možno zamezilo možnosti nečestného jednání řemeslníků a obchodníků vůči zákazníkům, aby eliminovalo manipulace s váhami, mírami i cenami. V centru jeho zájmu bylo zajistit měšťanům, ostatním obyvatelům i lázeňským hostům dostatek všeho potřebného zboží, spravedlivé ceny, kvalitní zboží a ochranu před fušery a nepoctivci. Na druhou stranu se město snažilo ochránit obchodníky před nežádoucí konkurencí z vnějšku, jako je tomu například u pekařů (Instrukce § 47) nebo u řezníků (Instrukce § 43).

3.4.1. Zásobování potravinami

Oblast Karlovarska nebyla nikdy soběstačná, co se týkalo produkce potravin. Do města se proto dovážely potraviny ze zemědělských oblastí Čech, zejména ze Žatecka a

severních Čech¹⁰⁵. Dováželo se především obilí, chmel, víno, ryby, drůbež, máslo, sýry a dobytek¹⁰⁶.

Tržiště se v Karlových Varech nacházelo přímo ve středu města v prostoru mezi radnicí a řekou Teplou. Už při vjezdu do města soudní sluha určoval obchodníkům, kde si mají rozložit svůj stánek. Týkalo se to zejména těch, co prodávali potraviny. Prodej potravin jinde než na určeném místě byl přísně zakázán, město zakazovalo také podomní prodej potravin (Instrukce § 49). Na tržišti bylo snadnější dohlížet na poctivost obchodníků, na dodržování kvality zboží i správných vah a měr. Paragraf 49 zároveň obsahuje apel na měšťany a ostatní obyvatele města, aby nepodporovali pokoutný prodej potravin tím, že budou podobné obchodníky sami vyhledávat. Pokuta a propadnutí zboží v tomto případě nečekalo jenom obchodníka, ale i toho, kdo pokoutně potraviny koupil.

Instrukce upravuje především obchod se nejčastějšími komoditami. S masem (§§ 42 – 43), pečivem (§§ 46 – 47) a pivem (§§ 30 – 34)

3.4.1.1. Řezníci, pekaři

Na obchod s masem má dohlížet celkem 6 úředníků. Dva z rady, dva z obce a dva z cechu řezníků. Jejich úkolem je sledovat zejména dodržování stanovených cen za jednotlivé druhy masa, jeho kvalitu, používání správných a ocejchovaných závaží, ale také čistotu v masných krámech. Jedině v případě, že sami řezníci nebudou schopni zajistit dostatek masa pro uspokojení požadavků všech zákazníků, smí úředníci se svolením rady povolit dovoz masa od řezníků mimo město. Jinak ale naopak je jejich úkolem místní řezníky proti nelegálnímu dovozu masa chránit (Instrukce §§ 42 - 43).

Stejný počet šesti úředníků má provádět také dohled nad pekaři. Dva z rady, dva z obce a dva z cechu pekařů. I na základní pekárenské výrobky (chléb, žemle) byla pravidelně vyhlášená maximální cena, přísný dohled panoval nad kvalitou pečiva i nad dodržováním váhy (Instrukce § 46). Úkolem pekařů mělo být zásobení města především poctivým městským chlebem, prostor se zde ale otvíral i pekařům, kteří pekli jemné pečivo. Takové pečivo směli pekaři prodávat veřejně a bez omezení města nebo cechu, což svědčí o tom, že se mohlo péct po domácku (Instrukce § 47).

---

¹⁰⁵ FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996,) s. 12

¹⁰⁶ FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996,) s. 15

Jaké konkrétní pečivo měli na mysli, to se bohužel z Instrukce nedozvíme. Můžeme se ale na základě jiných zdrojů domnívat, že se v 1. polovině 18. století již mohly péct později doložené a oblíbené tzv. karlovarské koláče, případně už nějaký druh karlovarských oplatek, jejichž nejstarší dochovaná oplatnice pochází pravděpodobně z 2. třetiny 18. století. Tyto druhy pečiva nejsou uvedeny v záznamech pekařského cechu, což úvahu o domácí výrobě jemného pečiva nejen pro potřebu domácností, ale i na prodej, podporuje¹⁰⁷.

Pokud úředníci zjistili, že někdo prodává šizený chléb, účtuje přemrštěnou cenu nebo deklaruje nesprávnou váhu, takový chléb měli zabavit ve prospěch městského špitálu. Nepoctivého pekaře pak mohl stihnout přísný trest ve formě pokuty nebo vězení (Instrukce §46).

3.4.1.2. Pivovarnictví, šenkování piva

Instrukce z roku 1739 (Instrukce § 27, 33) i pivovarský městský řád z téhož roku¹⁰⁸ ještě shodně uvádějí, že každý měšťan si pivo vaří i šenkuje. V Karlových Varech bylo v době vydání Instrukce 297 domů nebo částí domů s právem várečným. Zřejmě to bylo považováno za určitým způsobem limitní množství, protože Instrukce vzápětí sděluje, že žádnému domu už nebude várečné právo nově libovolně přiznáno. Právo vařit pivo tak může získat jen ten, kdo bude mít nejvyšší císařský souhlas, případně ten, kdo se stane majitelem nějakého staršího domu, k němuž už právo vařit pivo patřilo (Instrukce §§ 27, 28). Pivo se v Karlových Varech od roku 1729 již vařilo v novém městském pivovaru, který byl postaven tehdy mimo město po proudu řeky Teplé, tam, kde dnes stojí Císařská Lázně.¹⁰⁹

Pivo si každý měšťan skladoval u sebe v domě. Šenky byly v domech právovárečných měšťanů, šenkovat naráz ovšem mohli nanejvýš čtyři měšťané v zimě a šest měšťanů v létě (Instrukce § 33). Pořadí měšťanů vaření piva a nejspíš i šenkování se určoval losem, přičemž pokud někdo nemohl založit sám celou várku, mohl se spojit s jiným měšťanem a mohli vařit pivo společně. Šenkovat se smělo jen do 10 hodin večer (Instrukce § 32 - 33).

---

¹⁰⁷ AUGUSTIN, Milan. Počátky karlovarských oplatek. Augustin, Milan. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996,) s. 160-163

¹⁰⁸ FIALA, Jaroslav. Pivovarnictví na Karlovarsku v 16. a 17. století. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv Karlovy Vary 10, (2004,) s. 7

¹⁰⁹ FIALA, Jaroslav. Pivovarnictví na Karlovarsku v 16. a 17. století. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv Karlovy Vary 10, (2004,) s. 7

Velká pozornost byla určena poctivosti při šenkování piva. V § 34 se všem měšťanům, kteří šenkují pivo, nařizuje vybavit své šenky městem řádně ocejchovanými cíněnými etalony tří pivních měr, holby (0,7074 litru¹¹⁰), mázu (1,415 litru¹¹¹) a žejdlíku (0,487 litru¹¹²), aby si každý host mohl zkontrolovat, zda je mu nalévána správná míra. Stejně kontrolní míry si mají nechat zhotovit i hostinští z veřejných šenků, např. od Červeného vola. Ten, kdo tyto kontrolní míry neměl, mohl být potrestán pokutou až 4 tolary.

3.4.1.3. Obchodování s rybami

Ryby byly velmi významnou potravinou pro všechny, měly své nezastupitelné místo v jídelníčku prostých lidí i u šlechtických tabulí. Kromě toho byla ryba i postním jídlem a tak neodmyslitelně patřila na jídelní stůl poddaných, měšťanů i lázeňských hostů. Zejména v lázeňské sezóně musela být spotřeba ryb obrovská a lze předpokládat, že vzhledem k omezením týkajícím se rybolovu v městských vodách nestačila místní produkce pokrýt veškerou potřebu ryb pro obyvatele města i pro lázeňské hosty, a ryby musely být do města i dováženy. Ostatně Instrukce v § 63 ukládá obchodníkům domácím i cizím řádně a dostatečně zásobovat město rybami všech druhů.

Prodávat se smělo jen na městem určeném místě, za městem garantované ceny, vážit měli obchodníci jen na radnici cejchovaných vahách. Zřejmě i přes veškerá nařízení docházelo k podvodům s cenami i váhami v neprospěch zákazníků, proto radnice s odvoláním na § 37 Instrukce i pro prodej ryb nařizuje dohled komisařů jmenovaných městskou radou. Pokud by kdokoliv zjistil a oznámil komisařům či městské radě obchodníka, který buď používá nesprávné váhy či navyšuje stanovené ceny, byl by odměněn 2 zlatými z pokuty 6 zlatých udělené obchodníkovi. Nepoctivý obchodník by samozřejmě musel ošizeného zákazníka také odškodnit.

3.4.1.4. Podomní prodej, hauzírování

Instrukce nijak zvlášť neupravuje podmínky hauzírování, neboli podomního prodeje zboží, s výjimkou již zmíněného zákazu podomního prodeje potravin (Instrukce § 49). Židé, kteří se podomním prodejem živili, směli ve městě pobývat jen v době lázeňské sezóny, co se týče povolení podomního prodeje pro ostatní místní i cizí

---

¹¹⁰ HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka: pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1984, s. 59

¹¹¹ tamtéž, s. 74

¹¹² tamtéž, s. 98

podomní obchodníky, tam si císař sám vyhrazuje právo rozhodnout se na základě předložených zpráv a dobrozdání (Instrukce § 55)

3.4.1.5. Marcks-Taxae-Tabella

Jak už bylo výše vícekrát zmíněno, městská rada regulovala ceny nejběžnějších komodit, zejména potravin. K tomuto účelu několikrát ročně aktualizovala přehled těchto regulovaných cen. V Archívu města Karlovy Vary jsou tyto cenové tabulky, tzv. Marcks-Taxae-Tabella, uchované. Nejstarší tabulka, kterou jsem v archívu našla, pochází z roku 1764¹¹³, přesto se domnívám, že stejné druhy komodit mohly být cenově regulovány i dříve. Kopii Marcks-Taxae-Tabella z 1. července 1764, i její přepis do latinky a překlad do češtiny, uvádím v přílohách č. 6 - 8.

Z uvedené tabulky můžeme vyčíst, že viktualiemi, jejichž ceny městská rada regulovala, byly obiloviny (pšenice, žito, ječmen, oves, proso) a výrobky z nich (kroupy, krupice, pšeničná mouka), luštěniny (hrách, čočka), dále pekárenské výroby (chléb, žemle). Další velkou skupinou potravin je maso. Hovězí, telecí, vepřové, skopové a jehněčí, dále vnitřnosti (dršťky a ostatní vnitřnosti), telecí nožičky a telecí hlavy. Z ryb je uváděna cena štik, kaprů a mníků. Z nepotravinářského zboží jsou regulovány ceny za lůj, mýdlo, svíčky, seno, slámu, trávu a palivové dříví.

U většiny komodit jsou navíc ceny rozděleny podle kvality na dvě, u masa až tři třídy. U každé komodity je pak uvedena i měrná jednotka, k níž se regulovaná cena vztahuje.

Až do doby, než byly zavedeny rakouské míry a váhy, tj. v roce 1765, používaly se v Karlových Varech měrné jednotky české¹¹⁴. Obilí (zrno) se měřilo na štrychy, český štrych obsahoval 93,587 litrů¹¹⁵. Obvyklé kupované sypké potraviny, jako mouka, krupice, kroupy a luštěniny se prodávaly po žejdlících (1 žejdlík = 0,487 litru¹¹⁶), maso a ryby pak na libry (1 libra = 0,514 kg¹¹⁷). U sena a slámy platí uvedená cena za centnýř, který činí 61,728 kg¹¹⁸, dřevo se měřilo na sáhy (1 sáh = 177,78 cm¹¹⁹).

---

¹¹³ Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Archiv města Karlovy Vary, ev. č. 3128

¹¹⁴ MAŘÍK, Antonín. *Archiv města Karlovy Vary. Spisový materiál. Díl 1: Registraturní pomůcky*. AM Karlovy Vary, 2012, s. 41; HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka: pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1984, s. 27

¹¹⁵ HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka: pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1984, s. 87

¹¹⁶ tamtéž, s. 98

¹¹⁷ tamtéž, s. 70

¹¹⁸ tamtéž, s. 53

¹¹⁹ tamtéž, s. 83

Za pečivo (chléb a žemle) je naopak uvedena váha zboží za cenovou jednotku, tj. za 1 krejcar kupující dostal 10 lotů žemlí, tj. ca 16 dkg, neboť 1 lot obsahuje 16,056 g¹²⁰.

Zajímavá je množstevní sleva, která je uvedena jen u jednoho druhu masa, u jehněčího. Zatímco libra nejkvalitnějšího jehněčího masa stojí 8 krejcarů, pak při nákupu 12 liber je cena snížena na 5 krejcarů za libru a při nákupu více jak 12 liber kupující zaplatí jen 4 krejcare a 3 denáry za libru. U této komodity navíc zřejmě v průběhu jednání městské rady došlo k úpravě ceny, protože původně cena stanovená za váhu masa 12 liber, která byla shodná s nejjakostnějším masem, tj. 8 krejcarů za libru, i cena 6 krejcarů za libru při váze přesahující 12 liber, byly sníženy na 5 krejcarů za libru při váze 12 liber a na 4 krejcare a 3 denáry za libru při váze přesahující 12 liber. V tabulce byly původní ceny škrtnuty a přepsány. Nabízí se tedy otázka, podle čeho se cena jehněčího masa určovala. Musel platit zřejmě nějaký úzus, co je považováno za maso „Von Schönsten“, tj. té nejvyšší kvality, a co za maso ostatní. Proč pak ale původně cena navržená za obě jakostní kategorie byla stejná, jednalo-li se skutečně o kvalitativně rozdílné druhy masa, jak by tomu napovídalo následné snížení prodejní ceny. Nebo se mohlo jednat jen o chybu písaře a následnou opravu, když byla chyba odhalena.

Schon		
a	u	
12 lb	12 lb	
8	5	4.3

Obr. 5: Detail Marcks -Taxae-Tabella

¹²⁰ tamtéž, s. 72

Ostatně toto není jediná oprava ceny v tabulce. U ceny vepřového masa je cena upravovaná dokonce dvakrát, další opravy vidíme u hovězího masa, ale i u obilí, konkrétně u pšenice a žita. Také cena žemlí a chleba doznala změny. O cenách potravin se zřejmě tedy ještě v průběhu jednání městské rady vedly spory.

Marcks-Taxae-Tabella byla nakonec stvrzena městskou pečeti a podpisem úřadujícího purkmistra a zástupcem žateckého krajského úřadu sídlícího v Lokti.

3.4.1.6. Míry a váhy

Jak bylo již výše uvedeno, až do roku 1765 platily v Karlových Varech české míry a váhy.

Instrukce se správnému dodržování vah a měr u obchodníků věnuje v §§ 63 a 64. Město konstatuje, že právě používání nesprávným měr a vah skýtá největší prostor pro nepravosti a je přitom nejvíce podvedena láska k bližním. Proto je prvořadým úkolem všech úředníků v čele s purkmistry, aby dodržování správných měr a vah zajistila. K tomuto úkolu budou ustaveni dva radní a dva z řad obecních starších, kteří budou za kontrolu dodržování správných měr a vah zodpovědní. Budou mít za úkol také řádně a správně cejchovat váhy, lokte a míry, a každého poučovat o povinnosti dodržovat poctivé etalony. Nepoctiví obchodníci budou náležitě potrestáni. Movitým obchodníkům bude vyměřena spravedlivá pokuta v penězích. Pokud ale provinilec nemá peníze, nebo byl-li obchodník za stejný přečin už v minulosti jednou přistižen, je nutné počítat s trestem vězení, případně s trestem tělesným, podle rozhodnutí rady. Pokud by se ale stalo, že některý z ustavených dohlížitelů nebude plnit své povinnosti řádně a kvůli tomu bude umožněno nepoctivému obchodníkovi podvádět své zákazníky, mohou se i oni vystavit nebezpečí zaplacení pokuty.

3.4.2. Zásobování palivovým a užitkovým dřívím

Město mělo ve svém držení tři lesní revíry. Stadtgut, Ploben a Soos. Každý z nich spravovali dva hajní, městskou radou jmenovaní úředníci, kteří byli kromě pravidelného platu odměňováni určitým podílem z vybraných pokut a dostávali také palivové či odpadní stavební dříví jako deputát¹²¹. Základní povinnosti hajných určuje § 123 Instrukce. Měli se především řádně se starat o svěřený les, často ho obcházet a dohlížet,

---

¹²¹ FIALA, Jaroslav. Karlovarské městské lesy v 17. a 18. století. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv Karlovy Vary 2, (1994,) s s. 222

aby těžba dřeva, lov, střelba probíhala podle řádně podle určených pravidel, aby nedocházelo ke krádežím dřeva a pytláčení.

S rozvojem města stoupala i spotřeba palivového i užitkového, především stavebního, dřeva. Ve městě na přelomu 17. a 18. století se výrazně projevil jeho nedostatek, což vedlo město k postupnému snižování přidělů palivového i užitkového dřeva měšťanům, poddaným, ale i řemeslníkům, jejichž živnost byla na přidělech dřeva mnohdy zcela závislá (kováři, pekaři atd.) V roce 1740 byla už situace tak špatná, že městská rada byla nucena palivové dříví dokonce kupovat v Horním Slavkově¹²². O pomoc při zásobování stavebním dřevem radnice často žádala opakovaně už od konce 16. století českou komoru nebo krajský úřad v Lokti, který byl správcem královských lesů¹²³.

Vysoké pokuty či tresty vězení, ba ve výjimečných případech ani hrozba vyhnání z města, neodradily měšťany ani poddané od krádeží dříví či podvodů při těžbě. Byl-li viník přistižen při krádeži, bylo mu navíc dřevo zabaveno ve prospěch městského pivovaru¹²⁴.

Měšťané i poddaní měli zákaz přidělené dřevo prodávat. Také řemeslníci mohli vytěžené dřevo použít jen pro potřeby svého řemesla, nikoliv pro prodej¹²⁵.

Ani další omezení a zákazy, například zákaz vstupu do lesa jiným, než měšťanům a vlastním poddaným, později (od roku 1737) dokonce i zákaz vstupu do lesa v jiný, než určený jeden den v týdnu, ale nevedly k poklesu krádeží dříví.¹²⁶

3.4.2.1. Doprava dřeva

Terén lesů v okolí Karlových Varů je kopcovitý a členitý, což znesnadňovalo dopravu dřeva z městských lesů do města. Většina dřeva se i tak stále stahovala do města povozy a saněmi. Palivové dřevo z lesů Stadtgut a Ploben se ale velmi často stahovalo k řece Teplé a plavilo se. Pro plavení užitkového dřeva ale nebyla řeka Teplá vhodná. Plavení dřeva vyžadovalo mnoho pracovních sil a bylo finančně velmi náročné, takže si jej mohlo dovolit jen město a bohatí měšťané. Na plavení dřeva dohlíželi městští hajní, městský komorník a zástupci právovárečných měšťanů. Dřevo se z vody

---

¹²² tamtéž, s. 224

¹²³ tamtéž, s. 227

¹²⁴ tamtéž, s. 225

¹²⁵ tamtéž, s. 224

¹²⁶ tamtéž, s. 226

vyhazovalo u městského pivovaru, kde bylo skladováno a odkud si je pak lidé odváželi¹²⁷.

Doprava dřeva znamenala značnou zátěž i pro samotné poddané. Jednak byli lidé žijící v podruží povinni kdykoliv na požádání pomáhat při plavení dřeva a to pod pohrůžkou vyhoštění z města¹²⁸, tak také i vesničtí poddaní zase byli povinováni potažní robotou a dopravovali dřevo svými povozy nejen pro potřeby města, zejména pivovaru, ale také jednotlivým měšťanům. Ve vymáhání potažní roboty ale nepanovala vždy spravedlnost a robota sama bývala také zdrojem častých protestů poddaných¹²⁹.

3.4.3. Lov zvěře a ptáků

Městské lesy byly vždy také zdrojem zvěřiny. Lov zvěře byl svázán přísnými pravidly ve snaze co možná v největší míře kontrolovat lov zvěře a pokud možno zabránit pytláčení.

Zde se naplno projevuje stavovská bariéra, neboť právo lovit v městských lesích směli jen řádní měšťané, poddaným a cizincům byl lov zcela zakázán. Městská rada ale mohla honební okrsek pronajmout (Instrukce § 121).

Pravidla pro zákaz a povolení lovu se poměrně často měnila. Někdy město zakazovalo lovit v lesích Ploben a Soos, jindy naopak v revíru Stadtgut. Městská rada zároveň podmiňovala lov na vysokou ještě svým souhlasem¹³⁰. Lze se domnívat, že tak městská rada reagovala na aktuální stav zvěře v jednotlivých revírech.

Instrukce z roku 1739 v § 121 stanoví, že především je nutné dodržovat veškerá nařízení shora a patenty týkající se lovu zvěře. Honební revír a právo lovu jsou *Dominicale Communitatis*, tj. jsou právem obce, a zcela je zakázán lov vysoké zvěře jednotlivcům. Instrukce jako důvod tohoto zákazu uvádí, že lov svádí k zahálce, k zanedbávání práce a řemesla, což může způsobit nenapravitelné škody a vrhnout člověka do chudoby.

Honitbu mohla městská rada buď pronajmout nebo mohla povolit společný lov více měšťanům. Výtěžek z nájmu byl vybírán ve prospěch komorního úřadu, stejně jako poplatek za skolenou zvěř, úřadujícímu starostovi města však náležel podíl 6 liber z každého kusu červené a černé zvěře. Nikdo nesměl mimo určenou dobu do lesů vstupovat se zbraní nebo s loveckými psy.

---

¹²⁷ tamtéž, s. 230

¹²⁸ tamtéž, s. 231

¹²⁹ tamtéž, s. 232

¹³⁰ tamtéž, s. 233

Měšťané a jejich synové ale mohli na městských pozemcích v době lovecké sezóny, od sv. Bartoloměje (24. srpen) do zahájení půstu (Popeleční středa, tj. ca 2. polovina února), pro svou potřebu lovit zajíce, koroptve a ptáky. Ovšem s výjimkou vzácné pernaté zvěře (bažanti, tetřivci, tetřevi), pro jejíž lov platila stejná pravidla, jako pro lov vysoké zvěře. Ptáci se také nesměli lovit v neděli a o svátcích.

Za porušování těchto pravidel hrozily peněžité pokuty, Instrukce stanoví například pokutu 2 rýnských tolarů za porušení zákazu lovu ptáků v neděli a o svátcích nebo pokutu 10 dukátů za lov zvěře v době hájení. A zatímco pokuta za porušení zákazu lovu v době hájení byla v celé výši zúčtována komornímu úřadu, z pokuty za porušení zákazu lovu obdržel celou polovinu ten, kdo porušení oznámil (§ 122 Instrukce).

3.4.4. Rybolov

Významným zdrojem potravin jak pro občany města, tak i pro lázeňské hosty, byl rybolov. Přímo středem města protéká řeka Teplá, v jeho blízkosti teče i řeka Ohře a Rolava. Všechny tři řeky byly rybné, rybolov byl ale často v určitých místech městskou radou povolován, omezován či zakazován v těch úsecích, kde k tomu měla právo, tzv. v městských vodách. Protože se v Instrukci nehovoří explicitně jen o rybaření v řece Teplé, lze se domnívat, že se rybářský řád vztahuje i na případně jiné vodní plochy v majetku města, např. rybníky. Město každoročně jmenovalo dva rybářské pány, kteří se o městské vody starali¹³¹.

Pro rybolov byly měšťanům a osobám usedlým vyčleněny dva dny v týdnu, středa a pátek (pokud na tyto dny nepřípadl svátek), a to jen v odpoledních hodinách, konkrétně od dvanácti hodin do šesti večer. Rybolov byl naopak přísně zakázán osobám neusedlým, řemeslnickým tovaryšům, stejně tak tulákům, cizincům a dalším lidem na okraji společnosti.

Nesmělo se lovit v nočních hodinách, se světlem, nepřipustné bylo i kladení více udic nebo vrší¹³² (Instrukce § 5). Městská rada v §§ 58 a 59 Instrukce ještě připomíná, že je potřeba si při rybolovu počínat umírněně co do množství vylovených ryb, rybáři se nemají snažit městské vody vyplenit. Porušování rybářského řádu a pytláčení se trestalo pokutou a vězením.

Lov ryb v Ohři a v Rolavě Instrukce v § 61 zakazuje bez výjimky všem

---

¹³¹ MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 109

¹³² FIALA, Jaroslav. Karlovarské městské lesy v 17. a 18. století. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv Karlovy Vary 2, (1994.) s. 233

3.4.5. Řemesla

Co se týče dohledu nad řemeslníky, zde je Instrukce výrazně stručnější, než v případě obchodníků. V případě kontroly poctivosti a dodržování předpisů mělo město velkého spojence a tím byly cechy. Cechy zastřešovaly strukturu řemeslníků v dané profesi ve městě.

Pro řemeslnické cechy platil Generální řemeslnický cechovní patent, který vydal císař Karel VI. ve Vídni 16. listopadu 1731¹³³. Tento patent představoval jakési vzorové artikule. V celkem 15 člancích jsou stanovena základní pravidla fungování cechu, hierarchie cechů vč. její správy, vztahy s vrchností, pravidla komunikace cechu navenek. Patent přikazoval povinnou úctu tovaryšů a učedníků k mistrům a vrchnosti, na druhou stranu ale zajišťoval tovaryšům a učedníkům určitou ochranu nad svévůli představených cechu, jsou zde uvedena i pravidla souzení sporů v rámci cechu. Patent upravoval i podmínky vandrování a tzv. šenkování, tj. podporu vandrovních od cechů v jiných městech a krajích, a dokonce definoval podmínky, za kterých do učení mohou být přijaty i děti kriminálních, potomci pocházející z rodin, které měly tzv. nečisté povolání, nebo ti, kteří pocházeli z nemanželského lože či byli jinak z důvodu svého původu či rodinného stavu společensky znevýhodněni.

V souladu s tímto patentem město ustavilo jednoho člena rady, který na cech dohlížel, s ním řešil veškeré záležitosti související s výkonem vrchnostenského dozoru nad daným cechem v rámci tohoto patentu¹³⁴.

Instrukce se tedy jen velmi stručně zmiňují o nutnosti dbát na dodržování všech platných nařízení a patentů, nabádají k udržování dobrých pořádků (Instrukce § 37). Zdůrazňuje zejména článek 13, který hovoří o potřebě zamezit přílišnému narůstání počtu mistrů v cechu¹³⁵.

Město společně s cechem mělo také zajistit, aby děti chudých rodičů nepropadly zahálce a vyučily se nějakému poctivému řemeslu nebo nějaké profesi (Instrukce § 40), a také zabránit, aby ve městě, kde působí řádný cech určitého řemesla, byli trpění fušeři, nepoctiví řemeslníci, kteří poškozují nejen zákazníky nekvalitní prací či předraženými cenami, ale zároveň tím škodí i celému cechu (Instrukce § 41).

---

¹³³ KAREL VI. *Cechovní artikule z r. 1731*. [online]. Vídeň: [S.n.], 1731 [cit. 2018-06-26] [27] s. Dostupné z <http://eod.vkol.cz/ii630311/> [27] s.

¹³⁴ tamtéž, s. 6

¹³⁵ tamtéž, s. 24

V Karlových Varech působilo několik cechů. V Archivu města Karlovy Vary je uložen seznam cechů a profesí z roku 1728¹³⁶ (viz příloha č. 9).

Bohužel není známo, pro koho a za jakým účelem byl seznam vyhotoven a zda je tedy zcela kompletní, nebo reflektuje jen některý segment řemeslné výroby zastoupený ve městě. Nicméně, z tohoto seznamu můžeme vyčíst, že ve městě působily celkem 4 cechy, které se zabývaly zpracováním kovů. Počet osob zejména ve dvou řemeslech výrazně překračuje počet osob v ostatních řemeslech a profesích. Jedná se o nožíře a puškaře. Vzhledem k blízkosti Karlových Varů k horním městům v Krušnohoří, kde se těžilo železo i neželezné kovy, je zde poměrně snadno dostupný materiál pro tato řemesla. A zároveň bohatá klientela v lázních si mohla dovolit kupovat luxusní a drahé výrobky těchto řemeslníků. Zejména puškařstvím byly v 18. století Karlovy Vary proslulé¹³⁷. Souvisí to i s tehdejší oblíbenou kratochvílí bohatých lázeňských hostů, se střelbou na terč, kterou hosté během své léčby v lázních rádi a často provozovali¹³⁸.

3.5. Město a lázně

Horké prameny v oblasti byly známy již dávno před založením města. Karla IV. k založení lázní, Warmbad zu Stadt Elbogen neboli Teplé Lázně u města Lokte, jak zněl jejich prvotní název¹³⁹, inspirovaly zřejmě jiné v té době proslulé lázně, z nichž mnohé měly své kořeny již v době antického Říma, například Cáchy, Vichy, Baden-Baden apod. Císař Karel IV. ve svém privilegii ukládá městu povinnost ubytovat návštěvníky, kteří do města zavírají, aby se zde u pramenů léčili.¹⁴⁰

O tom, že město bylo od počátku zamýšlené jako lázeňské, potvrzuje kromě výše uvedeného například i skutečnost, že roku 1401 král Václav IV. městu udělil právo azylu a učinil z něj otevřené město. Sám císař Karel IV. se pak stal jedním z prvních lázeňských hostů a pobýval zde celkem třikrát, a to v letech 1370, 1374 a 1376. Údajně si zde léčil dnu, kterou v posledních letech života trpěl.¹⁴¹

Pro obyvatele města Karlovy Vary závazek starat se řádně o lázeňské návštěvníky znamenal, že jejich život dostal ještě jeden rozměr navíc. Měli zároveň společně se

¹³⁶ Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Archiv města Karlovy Vary, ev. č. 3129

¹³⁷ MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s.42, 44

¹³⁸ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *David Becher a Karlovy Vary 18. století*. Sokolov: Fornica Graphics, [2013]. Osobnosti Karlovarského kraje. ISBN 978-80-87194-38-6, s. 25

¹³⁹ SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1962, s. 39

¹⁴⁰ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Dobříchovice: KAVA-PECH, 2004. ISBN 80-85853-73-6, s. 243.. 243

¹⁴¹ KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 26

zajištěním obživy pro sebe a své rodiny pečovat o blaho a pohodlí lázeňských hostů. Při zjednodušeném pohledu by se mohlo zdát, že řemeslníci, obchodníci i majitelé nemovitostí vlastně měli zajištěný odbyt pro produkty své práce. Záležitost je ale složitější a dá se říct, že město a jeho obyvatelé museli být vždy mimořádně zdatnými plánovači a logisty, museli velmi operativně nakládat se svým majetkem, se zásobami všeho, co vyžadovala jejich profese. Museli mít dobře propracovanou síť dodavatelů i komunikaci s nimi, aby bylo možné vše naplánovat a zajistit včas, v potřebném rozsahu a s nejmenšími možnými finančními náklady. Vše bylo ztíženo tím, že oblast Karlovarska není, a ani vlastně nikdy nebyla, zcela soběstačná v produkci potravin¹⁴².

Bylo potřeba být vždy připraven na to, že zazní uvítací fanfára z městské věže a do města vjedou lázeňští hosté, které bude nutné, včetně veškerého jejich doprovodu, ubytovat, nasytit, napojit. Bude potřeba ustát jejich koně, opravit cestou rozbité vozy. Domy pro ubytování návštěvníků musejí být připravené, opravené, vytopené a uklizené, aby se v nich hosté cítili dobře. Město musí být čisté, cesty a ulice vyspravené, koupelny pro hosty opravené a rozvody vřídelní vody funkční. Hosté a jejich doprovod se musí cítit bezpečně.

Bylo nutné správně načasovávat dodávky čerstvých potravin v potřebném objemu, který během celého roku výrazně kolísal. Hlavní lázeňská sezóna trvala od začátku května do svátku sv. Michala 29. září. I když měšťané a ostatní obyvatelé města mohli očekávat, že v době lázeňské sezóny hosté přijedou, zřejmě nebylo neobvyklé, že i přes stále se zvyšující počet příjíždějících lázeňských hostů některé domy zůstávaly prázdné. Hospodáři, obchodníci a řemeslníci museli dokázat operativně přizpůsobit velikost zásob, případně zvýšených dodávek materiálu a surovin, množství potřebných pracovních sil, skladovací prostory, dopravu. Nadnormativní zásoby potravin se rychle kazily, u jiných komodit zase vázaly velké množství finančních prostředků a kladly zvýšené nároky na skladovací prostory. Nedostatečné zásobení zase naopak mohlo vyvolat nespokojenost hostů, ba i jejich odliv, případně přestěhování se do jiných domů, a tak pro měšťana ztrátu výdělku, možná i dobré pověsti.

„Starat se a pečovat o blaho a pohodlí lázeňských hostů“ tedy znamená, že je třeba být vždy připravený na situaci, že ze dne na den může vzniknout potřeba zajistit násobek běžného množství potravin, piva, vína, dřeva na otop. Následně bude potřeba

---

¹⁴² FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996,) s. 12

zajistit úklid odpadu a jeho ukládání nejlépe mimo obývanou část města. Neboť neodklizený odpad v létě během několika hodin mohl velmi znepríjemnit pobyt ve městě všem.

A i když bohatí a urození hosté přijížděli do lázní i se svými sluhy, kuchaři a dalším četným doprovodem, není pravděpodobné, že s sebou vozili zásoby všeho potřebného pro všechny na celou dobu pobytu.

V 1. polovině 18. století v Karlových Varech ještě nebylo vybudováno zázemí pro hosty tak, jak jsme zvyklí dnes. Hosté byli vesměs ubytováni v domech měšťanů a tam se také stravovali. Neexistovaly hotely, hostinců určených pro veřejnost, kde by bylo možné se stravovat nebo ubytovat, bylo jen velmi málo. Viktor Karell jich pro dobu před druhým velkým požárem jmenuje pouze šest. Nejstarším z nich byl hostinec U červeného vola z roku 1612¹⁴³.

Domy, v nichž byly hostinské pokoje určené pro ubytování lázeňských hostů, bývaly označeny vývěsními štíty a domovními znameními, nebo byly pojmenovány po svých majitelích. První seznam 60 domů vhodných k ubytování lázeňských hostů pochází z roku 1715¹⁴⁴. Další seznam, tentokrát už 136 domů, obsahuje kniha Dr. Tillinga z roku 1756.¹⁴⁵ Počet domů určených k ubytování hostů se tak za 40 let více než zdvojnásobil. Z toho je patrné, jak rychle rostl zájem o Karlovy Vary a jejich věhlas ve světě.

Lázeňské hosty a obyvatele města přes všechnu jejich vzájemnou závislost přesto rozdělovala nepřekonatelná hradba. A netýká se to jen případných náboženských rozdílů nebo výše majetku a postavení ve společnosti. Lázeňští hosté pojímali pobyt v lázních mnohdy více jako společenskou záležitost, jako příležitost užít si nejrůznější kratochvíle často velmi okázalým a nákladným způsobem. Dokladem jsou popisy opulentních hostin pro stovky hostů. Například v rámci pobytu krále Fridricha I. v roce 1708 byly pořádány hostiny pro 150 až 346 hostů, na něž bylo dodáno celkem 470 liber hovězího masa, 493 liber telecího, 582 liber jehněčího a 35 liber skopového masa, 292

---

¹⁴³ KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 39

¹⁴⁴ KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 40; MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama), s. 44

¹⁴⁵ TILLING, Johann Christian. *D. Johann Christian Tillings Nachricht vom Carlsbade* [online] s. 48-53. Gedrückt bey Johann Ehrenfried Walther. Leipzig 1756. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=GoZaAAAACAAJ&pg=PT2&lpg=PT2&dq=D.+Johann+Christian+Tillings+Nachricht+vom+Carlsbade&source=bl&ots=m3EzqxhVKS&sig=y6opLeZPbanjK_LD7al7aqf-GK4&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjR64u7hvTbAhXLC-wKHa7PDFcQ6AEIMjAB#v=onepage&q=D.%20Johann%20Christian%20Tillings%20Nachricht%20vom%20Carlsbade&f=false; KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 40

pstruhů a 204 liber ostatních ryb, stovky kusů drůbeže a nejrůznější zvěřiny¹⁴⁶. Pro slavnosti pořádané význačnými hosty byly stavěny celé altány, protože ve městě nebyly dostatečně velké reprezentativní prostory pro konání takových oslav, byla pořádána velkolepá představení, noční hostiny s tisíci lampami, střelecké soutěže, turnaje na koních apod.¹⁴⁷

Naproti tomu měšťané byli vyzýváni ke střídmosti a umírněnosti co do odívání i okázalosti oslav. Dokonce bylo úkolem městské rady, aby náležitě dohlížela na to, že měšťané zbytečně nevystavují na odívání své bohatství, neoblékají sebe, své ženy a děti zbytečně nákladně. Měšťané se mají chovat střídmě, počestně a tak, jak se na dobré měšťany sluší. Protože ten, kdo mrhá penězi, odvrací Boží požehnání (Instrukce § 25). Karlovarským měšťanům také bylo zakázáno pořádat soukromé oslavy v době lázeňské sezóny. Svatby, křty a další nejrůznější trachtace se měly přesunout na zimu. Instrukce toto nařízení zdůvodňuje v § 26 snahou zamezit tomu, aby lázeňští hosté měli záminku tropit výtržnosti. Druhým důvodem je opět výzva k umírněnosti a k vedení lepšího způsobu života, aby se na oslavách neutratilo všechno, co se na lázeňských hostech vydělalo přes léto.

Těžko soudit, co stálo za snahou městské rady omezovat své měšťany užívat svobodně a dle vlastního rozhodnutí si bohatství, které nashromáždili. Pokud to byl jen apel na bohuľibou skromnost pro řádné křesťany, lze se domnívat, že jeho naplňování nebylo až tak přísně sledováno, zejména když uvážíme, že sami měšťtí radní v čele s purkmistry bývali z řad bohatých měšťanů. Měšťané rádi stavěli na odívání svoje bohatství, rádi se nákladně oblékali tak, jako by sami byli šlechtici, ke kterým vzhlíželi a jejichž rovnocenná společnost jim byla tehdy, alespoň většinou, odepřena, neboť ze stavovského hlediska si měšťané a šlechta nebyli rovni.

Město okázalý životní styl lázeňských hostů tolerovalo. Hosté přinášeli městu věhlas, bohatství a prosperitu. Návštěva lázní se stávala módní záležitostí. Movití hosté platili za svůj pobyt poplatek „Badegeld“, který byl určen pro péči o chudé nemocné, takže více hostů znamenalo více peněz na chudinu¹⁴⁸. Mnozí hosté také věnovali nemalé částky na výstavbu a obnovu města nebo jeho údržbu. Ať to bylo například již zmíněných 1000 dukátů od císaře Karla VI. na stavbu nového kostela sv. Máří

¹⁴⁶ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2004. ISBN 80-85853-73-6, s. 57

¹⁴⁷ BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *David Becher a Karlovy Vary 18. století*. Sokolov: Fornica Graphics, [2013]. Osobnosti Karlovarského kraje. ISBN 978-80-87194-38-6, s. 25

¹⁴⁸ HRADÍLKOVÁ, Jitka. K historii lázeňské taxy v Karlových Varech. Jitka Hradílková. In: VII. *Historický seminář Karla Nejdla* : Karlovy Vary, 30. listopadu 1997 / Karlovy Vary : Úřad města Karlovy Vary, 1998 s. 29

Magdaleny, nebo příspěvek hraběnky Valdštejnové na opravy radnice, kostelních hodin, městské věže, mostů a lávek ve výši 1300 zlatých¹⁴⁹. Z prodeje zboží a služeb movitým hostům zase měli prospěch a výdělek místní řemeslníci a obchodníci. A nakonec i městští žebráci mohli doufat ve vyšší almužny, když ve městě pobývali bohatí návštěvníci.

4. Závěr

Karlovy Vary byly v 1. polovině 18. století kvetoucím a rychle se rozvíjejícím městem, které si získalo pozornost a věhlas daleko za hranicemi habsburské monarchie. Malé město nabízelo návštěvníkům na malém prostoru všechno, co si mohli přát. Dostatečně luxusní ubytování, aby uspokojilo i nejnáročnější korunované hlavy, bezpečí, rozptýlení i zábavu a pro chvíle rozjímání nový velkolepý chrám sv. Máří Magdaleny.

Mým záměrem při psaní této bakalářské práce bylo pokusit se co nejvíce si odmyslet tuto lázeňskou součást života města a oprostít se od ní. Soustředit se na město jen jako na místo, kde žijí stálí obyvatelé a mají tu své domovy. Ale stejně tak, jak si nelze představit Karlovy Vary bez termálních pramenů, nelze si dost dobře odmyslet existenci lázní ani pro místní obyvatele.

Stěžejní se pro mou práci stal pramen *Instructio politica der Stadt Karls Baadt* z roku 1739. Ten podnítil můj zájem zabývat se dobou jeho vzniku i tím, co svým způsobem ztělesňuje. Přemýšlet nad tím, s jakou úctou a staletou neměnností měšťané každoročně opakovali složité rituály při obnově radnice, jak si úzkostlivě střežili svá stará středověká privilegia v době, která se stále více otevírala myšlenkám osvícenství. Prověřený způsob fungování samosprávy i složení městského úřednictva, jakož i jasně dané kompetence i časté střídání purkmistrů v čele města, bylo jednou z možností, jak eliminovat nekalé jednání městských představitelů i úředníků. Na druhé straně panovala snaha radních odstavit od moci obecní starší a rychtáře jako zastánce měšťanů. Nedůvěra v poctivost úředníků, ale i obchodníků a řemeslníků, se v různých obměnách promítá do většiny témat, o kterých instrukce pojednává.

Pokusila jsem se odpovědět na otázky, jak se slučovala proklamovaná zbožnost a úcta ke katolické církvi, k níž nevyhnutelně patřil i boj proti kacířům, s otevřeností města a shovívavostí jeho představitelů vůči movitým návštěvníkům, kteří otevřeně

---

¹⁴⁹ KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958., s. 38

demonstrují své odlišné vyznání. Podobně křečovitě vyznívá apel na umírněnost, skromnost a zdrženlivost měšťanů, ve světle marnotratných radovánek zámožných lázeňských hostů.

Nejlepším příkladem dvojího pohledu je ale vztah města Karlovy Vary k Židům. Na jedné straně tvrdošíjné lpění na privilegiu nepustit do města žádného Žida, na druhé straně povinnost přijmout každého lázeňského hosta bez rozdílu víry. Po dobu lázeňské sezóny od května do konce září město přijímalo Židy jako lázeňské hosty, ale po zbytek roku jim byl vstup a pobyt ve městě zapovězen. Židé se po dobu svého „lčení“ věnovali svým obchodním aktivitám, což z nich činilo nevídanou obchodní konkurenci místním obchodníkům.

Město prosperovalo. Ulice byly čisté a vydlážděné, mizely nevzhledné staré budovy a nahrazovaly je nové moderní stavby, z nichž mělo užitek celé město – pivovar se sladovnou, kostel, škola. Rostl počet měšťanských domů určených pro ubytování lázeňských hostů. Ti na oplátku svou spokojenost a náklonnost k městu projevovali štedrými příspěvky. Povinný „Badegeld“ případně chudým, kteří si nemohou lázně dovolit. Dobrovolné investice zajistí dostatek zábavy pro lázeňskou smetánku. Ale nutno podotknout, že jen díky nim vyrostlo pro potěšení návštěvníků lázní první divadlo a v jeho blízkosti Saský sál, tehdejší společenské centrum, které se stalo základem Grandhotelu Pupp.

Prosperita láká do města tuláky, žebráky a vagabundy. Ovšem k nim už městská rada, měšťané ani ostatní obyvatelé města vlídní a shovívaví nejsou.

Existující archivní prameny k tématům, o nichž Instrukce pojednává, jsou v převážné většině kurentem psané německé rukopisy a vesměs se jedná o nevydané prameny. Handicap neznalosti kurentu se mi nepodařilo během přípravy a psaní bakalářské práce odstranit ani dostatečně eliminovat, abych mohla v širším rozsahu získat potřebné argumenty k podpoře svých závěrů právě z těchto zdrojů.

Z tohoto důvodu jsou proto v textu mé bakalářské práce uvedena stanoviska mnohdy vyplývající jen z interpretace Instrukce jako jediného a pro mě dostupného pramenného zdroje informací o některých stránkách života tehdejšího města a jeho obyvatel a nejsou konfrontována s jinými prameny, které by ukazovaly skutečně žitou realitu.

Jsem si vědoma toho, že to může mít vliv na výpovědní hodnotu závěrů a zjištění mé bakalářské práce. Nelze uspokojivě odpovědět na otázky po každodennosti jen

z náhledu jednoho normativního pramene a sekundární literatury, která navíc nebyla činěna primárně za týmž účelem.

I přesto se domnívám, že má práce, i když je z části vystavěna na interpretaci samotné Instrukce, může poskytnou zajímavý pohled do tehdejší doby, protože i normativní pramen může hodně vypovídat o době a o lidech, kteří ji tvoří a pro které je tvořena, byť svým zvláštním způsobem. Norma reaguje na určité společenské dění, na nějaký nešvar, který se ve společnosti vyskytuje a kterému má její aplikace zamezit.

5. Seznam pramenů a literatury

5.1. Seznam použité literatury

- 1) AUGUSTIN, Milan. Počátky karlovarských oplatek. Augustin, Milan. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996,) s. 160-172, fot., il.
- 2) BECHER, Karl, ed. *Festschrift zur 74. Versammlung Deutscher Naturforscher und Aerzte*. Karlsbad: Hofbuchdruckerei A. Haase, Prag, 1902.
- 3) BLÁHOVÁ, Marie, Jan FROLÍK, Nad'a PROFANTOVÁ, Pavel BĚLINA, Michael BOROVIČKA a Milan HLAVAČKA. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 1999-. ISBN 80-7185-264-3.
- 4) BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *David Becher a Karlovy Vary 18. století*. Sokolov: Fornica Graphics, [2013]. Osobnosti Karlovarského kraje. ISBN 978-80-87194-38-6.
- 5) BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Hospice, špitály a nemocnice v Karlových Varech*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2004. ISBN 80-85853-73-6.
- 6) BOŘÍKOVÁ, Jana a Otakar BOŘÍK. *Mor na Karlovarsku*. Sokolov: Fornica Graphics, 2010. ISBN 978-80-87194-15-7.
- 7) BURACHOVIČ, Stanislav. *Karlovy Vary a jejich vlastivědné písemnictví: průvodce světem carlovensií*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 2000. Malé karlovarské monografie. ISBN 80-238-5363-5.
- 8) BURACHOVIČ, Stanislav. *Příběh Grandhotelu Pupp: Kapitoly z historie nejslavnějšího hotelu v Karlových Varech*. Karlovy Vary: Vydavatelství PROMENÁDA, 2010.

- 9) DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)/II*. Přeložil Martina NOVÁKOVÁ. Praha: Argo, 2006. Každodenní život. ISBN 8072038125.
- 10) FIALA, Jaroslav. Pivovarnictví na Karlovarsku v 16. a 17. století. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv Karlovy Vary 10, (2004,) s. 3-41.
- 11) FIALA, Jaroslav. Staré cesty a celnice na Karlovarsku. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv v Karlových Varech 4, (1996,) s. 5-27, fot., mp.
- 12) FIALA, Jaroslav. Karlovarské městské lesy v 17. a 18. století. Fiala, Jaroslav. In: *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary : Státní okresní archiv Karlovy Vary 2, (1994,) s. 221-244.
- 13) HIML, Pavel a Jan TUČEK. *Texty k historickému prosemináři FHS UK*. Praha: FHS UK, 2015. ISBN 978-80-87398-89-0.
- 14) HIML, Pavel. *Zrození vagabunda: neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*. Praha: Argo, 2007. Každodenní život, sv. 38. ISBN 978-80-7203-917-3.
- 15) HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, Jan JANÁK a Jan DOBEŠ. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.
- 16) HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka: pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň: Státní oblastní archiv, 1984.

- 17) HRADÍLKOVÁ, Jitka. K historii lázeňské taxy v Karlových Varech. Jitka Hradílková. In: VII. *Historický seminář Karla Nejdla* : Karlovy Vary, 30. listopadu 1997 / Karlovy Vary : Úřad města Karlovy Vary, 1998 s. 29-31.
- 18) KARELL, Viktor. *Karlsbad im Wandel der Jahrhunderte*. Marburg an der Lahn: Quadriga-Verlag, 1958.
- 19) KARELL, Viktor. *Karlsbad von A bis Z: ein Stadtlexikon*. München: Aufstieg-Verlag, 1971. ISBN 3761200919.
- 20) LUDWIG, Karl. *Die Alt-Karlsbader Rats- und Ämter-Verneuerung*. Sonderausdruck aus den *Mitteilung des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*. Prag, 1912, Jahrg. 51 (Heft 1), 15 – 81.
- 21) MAŘÍK, Antonín. *Archiv města Karlovy Vary. Spisový materiál. Díl 1: Registraturní pomůcky*. AM Karlovy Vary, 2012.
- 22) MAŘÍK, Antonín. Lázeňské město Karlovy Vary a duchovní řády. Mařík, Antonín. In: *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století)*. Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.-27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, odbočka Brno / Prostějov : Muzeum Prostějovska, 1997 s. 346-351.
- 23) MAŘÍK, Antonín. Listiny města Karlových Varů. Mařík, Antonín. *Archivní časopis*. 48, č. 1, (1998,) s. 24-32
- 24) MAŘÍK, Antonín. Otázka náboženské snášenlivosti v Karlových Varech v době pobělohorské. Mařík, Antonín. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. Praha : Aleš Skřivan 8, č. 11-12, (1997,) s. 261-264.

- 25) MAŘÍK, Antonín. Správa města, písaři a archiv Karlových Varů. Antonín Mařík. In: *Sborník archivních prací*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra ČR Roč. 48, č. 1 (1998), s. 105-187.
- 26) MRÁZ, Bohumír a Ladislav NEUBERT. *Karlovy Vary*. Praha: Panorama, c1983. Naše vlast (Panorama).
- 27) SEDLÁK, Miroslav. *Historický průvodce Karlovarskem*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1962.
- 28) SEJBAL, Jiří. *Základy peněžního vývoje*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1734-1.
- 29) ZIEGLER, Ignaz. *Dokumente zur Geschichte der Juden in Karlsbad (1791 - 1869)*. Karlsbad: Rudolf Hengstenberg, 1913.

5.2. Prameny

5.2.1. Prameny vydané:

- 1) KARELL, Viktor: *Karlsbader historisches Jahrbuch für das Jahr 1939*, herausgegeben von Prof. Dr. Viktor Karell, Verlag: Stadtarchiv Karlsbad 1939, s. 95 – 118

5.2.2. Prameny nevydané:

- 1) Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Archiv města Karlovy Vary, ev.č. 3164, Instruction für die Königl. Stadt Kayser Carls Baadt Quod Politicum und zwar von denen Gott dem Allmächtigen gebührenden und gewidmeten Sachen.

- 2) Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Archiv města Karlovy Vary, inv.č. 3114, Potvrzení o zdravém povětrí
- 3) Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Archiv města Karlovy Vary, inv.č. 3128, Marcks-Taxae-Tabella
- 4) Státní okresní archiv Karlovy Vary, fond Archiv města Karlovy Vary, inv.č. 3129, Seznam cechů 1728

5.3. On-line zdroje

- 1) LEHNART, Joseph Johannes. *Carlsbads Memorabilien vom Jahre 1325 bis 1839* [online]. Druck und Papier von Gottlieb Haase Söhne 1840. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z:
<https://books.google.cz/books?id=Ztc8AAAACAAJ&pg=PA396&lpg=PA396&dq=LENHART,+Joseph+Johannes.+Carlsbads+Memorabilien&source=bl&ots=GEuurotrAx&sig=FqJqtCeAbo8Ea21cUM9OkStuoKc&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi6q4jsiPTbAhVO16QKHQmNAEQQ6AEIOTAC#v=onepage&q=LENHART%2C%20Joseph%20Johannes.%20Carlsbads%20Memorabilien&f=false>
- 2) STÖHR, August Leopold. *Kaiser Karlsbad und dieses weit berühmten Gesundheitsortes Denkwürdigkeiten für Kurgäste, Nichtkurgäste und Karlsbader selbst* [online]. Gedruckt von Johanna Franieck, Karlsbad 1817. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z:
https://books.google.cz/books?id=_6dOAAAACAAJ&pg=PA248&lpg=PA248&dq=ST%C3%96HR,+August+Leopold.+Kaiser+Karlsbad&source=bl&ots=G7nZ1rGnW1&sig=mz2gkPy743trM00SOnDddQSFuWI&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiLibuRiTbAhUHsaQKHdBpCIs4ChDoAQgvMAE#v=onepage&q=ST%C3%96HR%2C%20August%20Leopold.%20Kaiser%20Karlsbad&f=false

- 3) LOEW, Ant. C., *Kurzgefasste aber vollständige Chronik der weltberühmter Cur- und Badestadt Karlsbad seit deren Entstehung bis auf unsere Tage* [online]. Verlag von Hans Feller, Karlsbad 1874. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Kurzgefasste_aber_vollst%C3%A4ndige_chronik.html?hl=de&id=UI1DAAAAYAAJ&redir_esc=y
- 4) TILLING, Johann Christian. *D. Johann Christian Tillings Nachricht vom Carlsbade* [online] s. . Gedrückt bey Johann Ehrenfried Walther. Leipzig 1756. [cit. 2018-06-26]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=GoZaAAAACAAJ&pg=PT2&lpg=PT2&dq=D.+Johann+Christian+Tillings+Nachricht+vom+Carlsbade&source=bl&ots=m3EzxqhVKS&sig=y6opLeZPbanjK_LD7al7aqf-GK4&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjR64u7hvTbAhXLC-wKHa7PDFcQ6AEIMjAB#v=onepage&q=D.%20Johann%20Christian%20Tillings%20Nachricht%20vom%20Carlsbade&f=false
- 5) SEIDL, Johann. *Allgemeinde Taxnorme für alle Gegenstände obrigkeitlicher und richterlichen Amtshandlungen* [online]. Prag: Caspar Widtmann, 1802. [cit. 2018-06-26] s. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=wfpEAAAACAAJ&pg=PP5&lpg=PP5&dq=SEIDL,+Johann.+Allgemeinde+Taxnorme&source=bl&ots=gTz1zWLDsp&sig=8glhReXpy6A7eNTyG_wMui1ogA0&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwizkt_ahfTbAhVGKewKHV2BfMQ6AEIKjAA#v=onepage&q=SEIDL%2C%20Johann.%20Allgemeinde%20Taxnorme&f=false
- 6) KAREL VI. *Cechovní artikule z r. 1731*. [online]. Vídeň: [S.n.], 1731 [cit. 2018-06-26]. Dostupné z <http://eod.vkol.cz/ii630311/>

6. Přílohy

- Příloha č. 1: Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt, vnější desky, fotokopie originálu
- Příloha č. 2: Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt, titulní strana, fotokopie originálu
- Příloha č. 3: Instructio politica der Königl. Stadt Karls Baadt, ukázka textu, fotokopie originálu
- Příloha č. 4: Vyobrazení města Karlovy Vary z roku 1733
- Příloha č. 5: Potvrzení o zdravém povětrí, fotokopie originálu
- Příloha č. 6: Marcks-Taxae-Tabella, fotokopie originálu
- Příloha č. 7: Marcks-Taxae-Tabella, přepis do latinky
- Příloha č. 8: Marcks-Taxae-Tabella, překlad do češtiny
- Příloha č. 9: Soupis cechů a profesí, fotokopie originálu vč. přepisu do latinky a překladu do češtiny

Pozn. – Státní okresní archiv Karlovy Vary, zastoupený panem Mgr. Milanem Augustinem, udělil souhlas s publikací fotokopií archiválií z fondů Archivu města Karlovy Vary v této bakalářské práci.